

שער 2: מול סכנת הפלישה

תחילת אפריל — 15 מאי 1948

כתולדה ישירה מהכשלונות במחצית השנייה של חודש מארס 1948 (שיירות נבידניאל, יחיעם וחולדה). חל המפנה הראשון נתעורר הספק אם אמנם ניתן להחזיק בכל יישוב מבודד ולהבטיח את הקשר אליו. אך מעל לכל החל מכרסם הספק אם יש בכוחו של היישוב היהודי להחזיק מעמד בכלל, לאור יחסי הכוחות הצבאיים והמדיניים: עד סוף מארס 1948 היו ליהודים כ-1200 הרוגים, ולכשלונות הצבאיים נתלוה כשלון מדיני (ללא ספק תולדה ישירה של הכשלון הראשון): ארה"ב הודיעה על הסתלקותה מרעיון החלוקה בטענה כי היא חוששת מהתהווה וזבוהו שיתרר בארץ בצאת הבריטים. כתחליף הציעה משטר של נאמנות מטעם האו"ם, עד שאפשר יהיה למסור את השלטון לידי המדינות היהודית והערבית. ועדת הביצוע מטעם האו"ם הגיעה ארצה כדי לפקח על ביצוע החלטת האו"ם, אבל הערבים ושלטונות המאנדאט סירבו לשתף פעולה עמה. הנסיגה האמריקנית מעקרון החלוקה עודדה את מוראל הערבים ועידרה את מוראל היהודים: ניתוקה של ירושלים (אשר לפי החלטת האו"ם לא נכללה במדינה היהודית) מן השפלה ומסביבתה היהודית הוליד הלכירוחות תבוסניים בחלק של הציבור. ברור היה להנהגה המדינית כי נקודת הכובד במערכה הוא המצב בירושלים.

ב-1.4.1948 נתקבלה ההחלטה על מיבצע "נחשון", לשם פריצת הדרך לירושלים והחוקת הדרך פתוחה לתחבורה היהודית. זו לראשונה רוכז כוח צבאי גדול — שלושה גדודים — כדי להשתלט על שטח ולהחזיק בו. ריכוז כוחות בחזית זו היה כרוך בהחלשת גיזרות פעולה אחרות. אבל הקשה ביותר היתה בעיית חימושו של הכוח. למרבה המלוג הגיעו בדרך האוויר והים, ממש ערב היציאה לפעולה, משלוחי הנשק הראשונים מה"רכש" בצ'כוסלובאקיה. קדמו למיבצע "נחשון", אך עמדו בקשר הדוק עמו, שתי פעולות אחרות: כיבוש הקסטל בליל 2/3 באפריל ע"י יחידת פלמ"ח, כיבוש שהבטיח שליטה על הקטע המזרחי של הכביש לירושלים; וכן פיצוץ מיפקדתו של חסן סלמה ליד רמלה ע"י יחידה מחטיבת "גבעתי" אור ל-5 באפריל, שכתוצאה ממנו שובשו פעולות הערבים נגד מיבצע "נחשון" בגיזרת השפלה. במהלך מיבצע "נחשון", שהחל אור ל-6 באפריל, נכבשו כפרים ערביים ומשלטים לאורך הכביש לירושלים. רק בקטע מלטרון לשער הגיא לא יכלו כוחות ה"הגנה" להיאחו, כיון שהבריטים נמצאו עדיין באיזור. כמה שיירות אספקה גדולות הגיעו במשך המיבצע לירושלים. תוך כך כבשו הערבים, בפיקודו של עבדול קאדר אל חוסייני, את הקסטל מידי היהודים. עבדול קאדר עצמו נפל חלל בקרב, וכעבור יום חזר המוצב לידי כוחות ה"הגנה". לא הושגו אמנם במלואן כל מטרותיו של המיבצע (לאחר סיומו נסגר הכביש), אבל יש לראותו כנקודת-מיפנה במאבק במובנים רבים: א) היוזמה הצבאית עברה לידי היהודים; ב) מיבצע זה היה הפעולה הראשונה שביצעו גופים צבאיים גדולים תחת פיקוד אחיד; ג) הוא מסמל את המעבר משיטת "פגע וברח" לשיטת כיבושים והחזקת שטחים כבושים; ד) זו לראשונה לקח חלק פעיל במערכה השרירות האווירי, שנהפך במרוצת הזמן לחיל-האוויר של צה"ל.

בשעה שבמיבצע נחשון הובסו כוחותיו של המופתי (של עבדול קאדר ושל חסן סלמה). ניסה "צבא ההצלה" בפיקודו של קאוקג'י, לאחר שהתאושש ממפלתו בטירת צבי, לכבוש (בסיוע תותחים) את משמר-העמק (החל מ-4.4 לפנות ערב). לעזרת הקיבוץ המותקף הובאו כוחות מחטיבות "כרמלי" ו"אלכסנדרוני" והגדוד הראשון של הפלמ"ח. הקרבות נמשכו עד 15.4 ונסתיימו במפלה כבדה של "צבא ההצלה". במהלך הקרבות נכבשו רוב הכפרים הערביים בסביבה. קאוקג'י פנה לעזרה של הגדוד הדרוזי, שקנה בשפרעם, גדוד שגויס משכירים בהר-הדרוזים והגיע לא"י בסוף מארס. כאשר מפקד הדרוזים תקף את רמת-יוחנן (בקרבת מקום חנייתו), כבר הוכרע גורלו של "צבא ההצלה" במשמר-העמק. הקרבות במרחב רמת-יוחנן נמשכו ימים אחרים ולעזרת המשק המותקף באו יחידות מחטיבת "כרמלי". הגדוד הדרוזי הובס. תוך הקרבות נוצר מגע בין נציגי ה"הגנה" לנציגי העדה הדרוזית בא"י, ונחתם הסכם על אי-התקפה בין שני הצדדים, הסכם שנשמר.

כתוצאה מהמיפנה לטובה כמצב הצבאי עיבר המטה הכללי תכנית מיבצעית להמשך הפעולה, היא תכנית ד'. רעיונה המרכזי היה השתלטות על שטחה של המדינה העברית העתידה-לקום והגנה על גבולותיה לקראת הפלישה הצפויה של הצבאות הסדירים של המדינות הערביות. לאור סכנה זו היה הכרח ליצור שטח עברי רצוף לעת פינוים של הכוחות הבריטיים מהארץ. התכנית קבעה, בין השאר, תקנים מחייבים של יחידות כוחות-השרדה (חי"ש) ופלמ"ח, במטרה להגדילים עד 30,000 לוחמים ויותר.

בימים 16/18 באפריל נכבשה טבריה (העיר המעורבת הראשונה שנכבשה על-ידי היהודים). לאחר מכן נכבשה חיפה. כיבוש הירושלים ב-24.4 במסגרת כוח שבפיקודו של מפקד הפלמ"ח טוהר הגליל העליון המזרחי במיבצע "יפתח" (קדם לו מיבצע "מטאטא" לטיהור השטח בין הכנרת לחולה). במהלך מיבצע "יפתח" שוחררה צפת (כיבושה הושלם ב-12.5). בעוד חטיבת "גולני" מטהרת את מרחב העמק והגליל התחתון, פנו כוחות חטיבת "כרמלי", שנשתחררו לפעולות לאחר כניעת חיפה הערבית, לטיהור הגליל המערבי (מיבצע "בן-עמי"). גולת הכותרת של פעולה זו היתה כיבוש עכו (הושלם ב-17.5). באיזור המרכז נחרץ גורלה של יפו והיישובים הערביים בסביבתה ("מיבצע חמץ"). על כניעת יפו חתמו הערבים ב-13.5.48.

את האחריות לגיזרה במרחב ירושלים ובדרך אליה קיבלה חטיבת הפלמ"ח "הראל", שהוקמה במיוחד למטרה זו. במיבצע "הראל" הצליחו להעלות שיירות נוספות לירושלים, ואף נעשה נסיון להרחיב את הפרוודור בגיזרה המזרחית של הכביש. מיעוט הכוחות והרעת המצב בתוך ירושלים העיר שמואל לא מאמצים אלה: ב-13.4 נערך טבח אכזרי באנשי שיירת "הדסה", בשכונת שיר-גיראח, בדרכה להר-הצופים — לעיני הצבא הבריטי שלא נקף אצבע (הבריטים פירשו את הטבח הזה כתגובה ערבית על דיר יאסין).

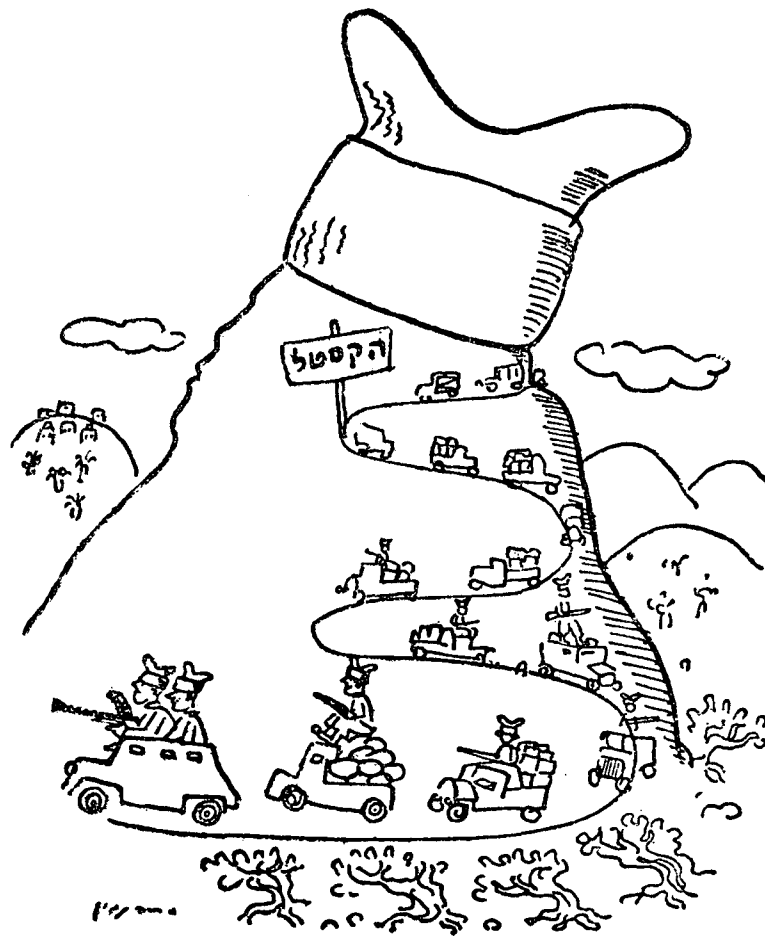
באותו פרק זמן נודע למיפקדה בירושלים שהצבא הבריטי עומד לפנות חלקים מסוימים של העיר מוקדם יותר מהמשוער, וכי נשקפת סכנה שמיתקנים חיוניים יימסרו לידי הערבים. מפקד מחוז ירושלים העריך את הכוחות שעמדו לרשותו כבלתי-מספיקים לקדם פני המצב הזה ותבע עזרה מיידית לעיר. חטיבת הפלמ"ח "הראל" נצטוותה לעלות במלואה לירושלים (מיבצע "יבוסים"). שיירת-ענק שיצאה (20.4) בליווי יחידות "הראל" לירושלים הותקפה בשער-הגיא והגיעה לעיר, תוך אבידות, לאחר קרב שנמשך כל היום. הדרך לירושלים נחסמה בקטע שבין לטרון לשער-הגיא. מטרה משולשת היתה למיבצע "יבוסים": פתיחת הדרך לנהייעקב ע"י כיבוש נביסמויל וכפרים ערביים אחרים בסביבה, לשם יצירת שטח יהודי רצוף בין ירושלים לנהייעקב; יצירת שטח רצוף אל הר הצופים ע"י כיבוש השכונה הערבית שיר-

גיראח: כיבוש שכונת קטמון לשם התחברות אל שכונת מקור-חיים. מכל המשימות הנ"ל הוגשמה במלואה רק השלישית. שכונת שיך-גיראח אמנם נכבשה, אך כוחות ה"הגנה" פונו ממנה ע"י הצבא הבריטי; ואילו כיבוש נבי סמויל נכשל וכוחות "הראל" נאלצו לסגת גם משאר הכפרים שנכבשו בגיזרה זו.

כרי לפתוח מחדש את הדרך לירושלים הוחלט על מיבצע "מכבי", בפיקודו של מפקד חטיבת "הראל". לרשותו הועמד גם גדוד אחד מחטיבת "גבעתי", שנשתחרר ממרחב ת"א אחרי כניעתה של יפו. התכנית היתה להשתלט על כל השטח משני צדי כביש ירושלים, מחולדה ועד לירושלים. הופעת כוחות קאוקג'י בגיזרת לטרון, שנסייעו בתותח-ישידה ובמשוריינים בעלי תותחים, וכן התערבות הצבא הבריטי, שמו מאמצים אלה לאל. חטיבת "גבעתי", שהיתה עסוקה עד כה במיבצע "ברק" (לטיהור מרחבי דרום-יהודה), נצטוותה איפוא ליטול חלק גדול יותר במיבצע "מכבי" — להשתלט על מרחב לטרון ע"י ניתוקו מעורפו באמצעות תנועת-איגוף מצפון. הפעולות הראשונות הוכתרו אמנם בהצלחה, אך נוכח הידיעות על פלישת הצבא המצרי לא"י (15.5) נפסק המיבצע באמצע. במשך שני לילות הצליחו כוחות "הראל" ו"גבעתי" לתפוס שורת מוצבים (בניהם, למשך לילה שלם, את הכפר לטרון ע"י יחידות "גבעתי") ולהעביר שיירות (בחלק מהדרך — בשבילי-עפר) לירושלים. מפאת ליקויים אירגוניים הצליחו בלילה הראשון לשגר מכונית בודדה אחת ("שיירת היתום"), אבל כעבור שני לילות עברה שיירה בת עשרות מכוניות לירושלים — שיירה אחרונה עד לפתיחת "דרך בורמה". נכשל הנסיון להוריד בלילה הבא באותה השיטה את הרכב הרב, שנותרו בירושלים משיירות "נחשון", "הראל", ו"מכבי". ב-18 הגיעו כוחות הלגיון הערבי והתבצרו במרחב לטרון. הלגיון תקף גם עמדות יהודיות בתוך ירושלים, וחטיבת "הראל" נאלצה לתת את כל תשומת-לבה לירושלים וסביבתה הקרובה. חטיבת "גבעתי" נודעה לעמוד אל מול הפולש המצרי. הבעיות הצבאיות של הדרך לירושלים לא נפתרו.

חטיבת "גבעתי" טיהרה בסיוע של גדוד מחטיבת הפלמ"ח "הנגב" את מרחב הדרום מרחובות ועד לדרומה מבאר-טוביה (מיבצע "ברק"). חטיבת "הנגב" החלה בהצלחה בטיהור צפון-הנגב. הצורך להפנות את חטיבת "גבעתי" למיבצע "מכבי" והופעת הצבא המצרי מנעו את השלמת המשימה.

עם ההכרזה על הקמת מדינת ישראל בה' אייר תשי"ח (14.5.1948) היתה פלישת צבאות-ערב לעובדה.

תכניות הצדדים היריבים ומגמותיהם

10.3.48

תכנית ד' - מרץ 1948¹

1. מבוא

א. התעודה הנמסרת בתכנית זו היא השתלטות על שטחה של המדינה העברית והגנה על גבולותיה, כן גם על גושי ההתיישבות והאוכלוסיה העברית שמחוץ לגבולות, נגד אויב סדיר, סדיר למחצה וזעיר-הפועל מבסיסים אשר מחוץ לשטח המדינה או בסיסים הנמצאים בתוכה.
 ב. תכנית זו מסתמכת על שלש תכניות שקדמו לה, היינו:
 א) תכנית ב' ספטמבר 1945.
 ב) תכנית מאי 1946.
 ג) תכנית "יהושע" - 1948.
 ג. היות והתכניות הנ"ל - הראשונה והשנייה היו מיועדות לשלב הראשון של המאורעות - בפנים הארץ; והשלישית היתה מיועדת למקרה פלישה של כחות סדירים מהארצות השכנות - תהיה המטרה של תכנית ד' להשלים את שלש התכניות הקודמות בפרקים החסרים ולהתאימן למצב המשוער שיוצר עם סיום השלטון הבריטי בארץ.

2. הנחות יסוד

תכנית זו מתבססת על הנחות יסוד כדלקמן: -

א. האויב

1. הרכב הכחות המשוער: -

- כח סדיר למחצה של צבאות השחרור של הליגה הערבית, הפועל מבסיסים שתפס עד כה, או יתפוס בעתיד.

- כח סדיר של הארצות השכנות, שיפלוש מעבר לגבולות או יפעל מבסיסים בתוך הארץ. (הלגיון הערבי).

- כחות זעירים מקומיים הפועלים, או יפעלו, מבסיסים בתוך הארץ ובתוך גבולות המדינה העברית. כל שלשת הכחות האלה יפעלו, בעת ובעונה אחת, לפי תכנית אופרטיבית משותפת ולעתים פחות או יותר קרובות - בתאום טקטי.

2. המטרות האופרטיביות המשוערות של האויב: -

- ניתוק ואס אפשר - כבוש, של הגליל המזרחי, הגליל המערבי והנגב.

- חדירה עמוקה בשרון ובעמק חפר בכוונים: קלקליה - הרצליה, טול-כרם - נתניה בערך.

- בידוד שלש הערים הגדולות (בעיקר תל-אביב).

- הפסקת האספקה והשירותים החיוניים האחרים, כגון - מים, חשמל וכיו"ב.

3. השיטות הטקטיות המשוערות: -

- התקפות על ישובים ע"י כחות סדירים למחצה וסדירים - בעזרת נשק כבד של חיל רגלים ואף בעזרת ארטילריה-שדה, כלי רכב משורין ואויריה.

- התקפות על מרכזים עירוניים שלנו מן האויר (בעיקר תל-אביב).

- פעולות הטרדה ע"י כחות זעירים נגד עורקי תחבורה וישובים - כפעולות סיוע אופרטיבי או טקטי ישיר, לפעולות שצוינו לעיל. כמו כן פעולות חבלה נגד עצמים לכללים חיוניים ופעולות טרור בערים.

ב. השלטון

התכנית מתבססת על ההנחה הכללית, שבזמן הפעלתה לא יהיו כחות השלטון בארץ קיימים יותר. במקרה שכחות השלטון עוד יחזיקו, בזמן הפעלת תכנית זו, בבסיסים ובשטחים מסוימים - יש להתאים את התכנית במקומות אלה למצב זה. על כך תבאנה תוספות מיוחדות.

ג. כח בינלאומי

תכנית זו מתבססת על ההנחה שכה בינלאומי בעל כשר פעולה יעיל, לא יהיה קיים בארץ.

ד. המטרות האופרטיביות שלנו

1. להתגונן נגד פלישת כחות סדירים למחצה וסדירים ע"י: -

- מערכת הגנה קבועה - המתבססת על הגנת האזורים - מחד; ועל פעולות חסימה על דרכי הגישה העיקריות של האויב, משטחו לשטח המדינה - מאידך; ואשר תשמור על ישובינו, על המפעלים הכלכליים הכרחיים, על הרכוש ועל הפעלת השרותים הממשלתיים בתוך שטחה של המדינה.

- התקפות נגד, ערוכות מראש, נגד בסיסי ורכי אספקה של האויב בעומק שטחו - הן בתוך גבולות הארץ והן בארצות השכנות.

2. הבטחת חופש תנועה, הן מבחינה צבאית והן מבחינה כלכלית - בתוך שטח המדינה ושל המרכזים היהודיים מחוצה לה - ע"י כבוש והחזקת משלטי מפתח על מספר עורקי תחבורה.

3. למנוע מהאויב את השמוש בבסיסים קדמיים, הנוחים לו ביותר להתקפה, בשטח שלו - ע"י כבושם והחזקתם.

4. לחץ כלכלי על האויב במטרה לאלצו להפסיק את הפעולות בחלקים מסוימים של הארץ - ע"י הטלת מצור על כמה מערי.

5. צמצום כשרו של האויב בפעולות זעירות - ע"י כבושו והשתלטות על מרכזים מסוימים שלו, בשטח הכפרי ובערים, בתוך גבולות המדינה.

6. להשתלט על השרותים הממשלתיים ונכסיהם, אשר בשטח המדינה, ולהבטיח את הפעלתם היעילה של שרותים צבוריים הכרחיים.

3. הגדרת התפקידים

- בהתאם למטרות האופרטיביות שלנו, שפורסמו לעיל, מוטלים על החילות השונים התפקידים כדלהלן: -
- א. חיוזק מערכת ההגנה הקבועה של האזורים והתאמת פעולתם במסגרת חבלית. נוסף לזאת, חסימת דרכי הגישה העיקריות של האויב, משטחו לשטח המדינה, ע"י פעולות וסידורים מתאימים.
- ב. ייצוב מערכת ההגנה.
- ג. התבססות בערים הגדולות.
- ד. השתלטות על עורקי תחבורה ראשיים-ארציים.
- ה. מצור על ערים מערי האויב.
- ו. כבוש והשתלטות על בסיסים קדמיים של האויב.
- ז. התקפות נגד, בתוך ומחוץ לגבולות הארץ.

א. מערכת ההגנה הקבועה

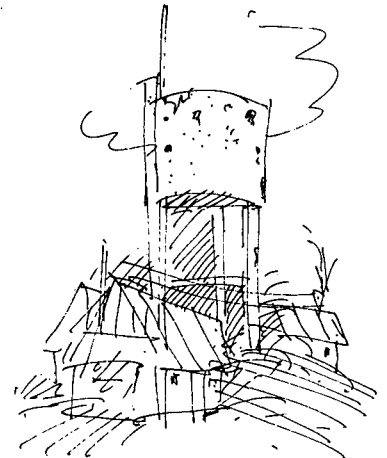
- 1. מערכת הגנה קבועה - בשטח כפרי - בנויה על שני גורמים יסודיים: האזורים המוגנים להגנה היקפית - מחד; וחסימות דרכי הגישה העיקריות של האויב - מאידך.
- 2. את סדרי הגנת האזורים בשטח הכפרי המיועדים כרגע, בעיקר להדיפת אויב זעיר, יש להתאים מבחינת תכנון ובצור לשיטות הטקטיות המשוערות של אויב סדיר למחצה וסדיר, בהתאם להוראות שתוצאנה ע"י האגם על הגנת ותכנון אזור כפרי.
- 3. כמו כן - בהתחשב עם השיטות הטקטיות המשוערות של האויב, תהיה השאיפה לעבור מהגנת נקודות להגנה מרחבית, במטרה להגיע לכך שהיחידה ההגנתית היסודית לא תהיה האזור, אלא החבל.
- 4. לשם השגת מטרה זו ייעשו הצעדים הבאים: -
(א) הפיכת מטה החבל ממטה מנהלתי למטה קרבי (בחירת מקום, הקמת רשת קשר וכד').
(ב) יצירת רזרבה ניידת חבלית - מתוך כחות האזורים - שתפעל כתגבורת או כמכת נגד, במרחב החבל - בהתאם לתכניות ערוכות מראש. (ראה: "תוספת מס. 1 לפקודת המבנה הארצי - נובמבר 1947").
- ג) התאמה ושילוב של תכניות ביצור ואש, האזוריות, בחבל - עד כמה שהדבר ניתן, בהתחשב עם התנאים הגיאוגרפיים וסוגי הנשק המופעלים. כמו כן שילובן עם פעולת הרזרבה הניידת החבלית.
- 5. נקודות ישוב אשר עקב מצבן הגיאוגרפי אינן יכולות להיכלל בתוך תכנית הגנה חבלית קבועה, תהינה מאורגנות כאזורים להגנה היקפית; ובהתאם לערכן לחסימת דרכי גישה של האויב או בהתאם למצבן הטקטי - יתפסו משלטים ויוקמו ביצורים, מכשולים, שדות מוקשים וכיו"ב - נוסף על מערכת ההגנה האזורית. לתפקידים אלה יוקצבו כחות נוספים, בהתאם למפורט להלן. הוא הדין לגבי חבלים מבודדים.
- 6. חסימת דרכי הגישה העיקריות של האויב
(א) דרכי הגישה העיקריות של האויב - משטחו לשטח המדינה - כגון: כבישים, גשרים, מעברים ראשיים, הצטלבויות חשובות, מעברים וכיו"ב - ייחסמו ע"י: חבלות ופיצוצים, סידרת מכשולים, שדות מוקשים וכן ע"י תפיסת משלטים על הדרכים והתבצרות בהם.
(ב) מערכת החסימות תוקם נוסף על מערכת ההגנה הקבועה. התכניות הטקטיות של החסימות, תהינה מותאמות ומשולבות עם תכניות ההגנה של האזורים הנמצאים בקרבת חסימות אלה - וכן עם תכנית ההגנה החבלית, במידה שהדבר ניתן מבחינה גאוגרפית.

ב. ייצוב מערכות ההגנה והחסימות

- על מנת להבטיח פעולה יעילה של מערכת ההגנה הקבועה וכן להבטיח את העורף שלה, תיעשנה הפעולות הבאות: -
- 1. תפיסת תחנות המשטרה.
- 2. השתלטות על השרותים הממשלתיים והבטחת השרותים החיוניים, בכל חבל וחבל.
- 3. הבטחת עורקי תחבורה משניים.
- 4. פעולות נגד ישובים של האויב, הנמצאים בתוך או בקרבת מערכת ההגנה שלנו, במטרה למנוע את שימושם כבסיסים לכח מזוין פעיל. פעולות אלה תתחלקנה לסוגים דלקמן: -
- השמדת כפרים (שריפה, פיצוץ ומיקוש החורבות) - בעיקר לגבי ישובים שאין באפשרותנו להשתלט עליהם בקביעות.
- פעולות ביעור והשתלטות שתיעשנה בהתאם לקיום: -
כיתור הכפר ועריכת חפוש בתוכו. במקרה של התנגדות - השמדת הכח המזוין וגרוש האוכלוסייה אל מעבר גבול המדינה.
כפרים שפוננו בצורה כני"ל, יכללו בתוך מערכת ההגנה הקבועה ויבוצרו - בהתאם לצרכים. במקרה של אי התנגדות - יוכנסו חיל מצב לתוך הכפר, אשר יתבצר במקום או במקומות המאפשרים שליטה טקטית מוחלטת. מפקד חיל המצב יחרים את כל כלי הנשק, כל מקלטי א-ט וכל כלי הרכב הממונעים שיהיו בכפר. כמו כן יאסור את כל האישים החשודים מבחינה פוליטית, בהתיעצות עם הגורמים המדיניים, ימונו מוסדות מבין תושבי הכפר, להנהלת עניניו הפנימיים, בכל חבל יתמנה אדם שיהיה אחראי לרכוז הענינים המדיניים והמנהלתיים של כל הכפרים והישובים שנתפסו בחבל זה.

ג. התבססות בערים הגדולות

- התבססות בערים הגדולות תבוצע בהתאם לקיום הבאים: -
- 1. תפיסת והשתלטות על המרכזים של שרותי הממשלה ונכסיה (מרכזי הדאר, טלפון, רכבת, תחנות משטרה, נמלים וכד').
- 2. הבטחת כל השרותים והמפעלים הצבוריים ההכרחיים.

3. תפיסת והשתלטות על כל השכונות הערביות הבודדות, אשר בין השטח העירוני המרכזי שלנו ובין השטח העירוני המרכזי של הערבים - באופן מיוחד על השכונות השולטות על דרכי היציאה והכניסה של הערים. ההשתלטות על שכונות אלה תבוצע בהתאם לקיום שהוסברו בקשר עם ביורם של הכפרים. במקרה של התנגדות - תגורש האוכלוסיה לשטח העירוני המרכזי של הערבים.
4. כיתור השטח העירוני - מרכזי הערבי. ניתוק דרכי התחבורה שלו והפסקת השרותים החיוניים עבורו (מים, חשמל, דלק וכיוב) - במידת האפשר.
- ד. השתלטות על עורקי תחבורה ראשיים-ארציים

  1. תפיסת והשתלטות על אוביקטים השולטים על עורקי התחבורה הראשיים הארציים. כגון: - תחנות משטרה. תחנות משאבה וכד'.
    - אוביקטים אלה ייהפכו למשלטים מבוצרים שימשו, בהתאם לצורך, כבסיסים להבטחת נעות (פעולה זו תשולב, במקרים רבים, בפעולת תפיסת תחנות משטרה לשם ייצוב מערכת ההגנה הקבועה).
  2. כבוש והשתלטות על אותם כפרים ערביים המהווים מחסום רציני על אחד מעורקי התחבורה הראשיים. פעולה נגדם תיערך לפי המוסבר בסעיף המדבר על בעור כפרים.
    - ה. מצור על ערי האויב יבוצע לפי הקיום הבאים: -
      1. ניתוק עורקי התחבורה המובילים אליהן, ע"י מיקוש, פיצוץ גשרים ומערכת מארבים קבועה.
      2. במקרה הצורך, ע"י תפיסת משלטים השולטים על עורקי התחבורה לערי האויב והתבצרות יחידותינו על משלטים אלה.
      3. ע"י הפסקת שירותים חיוניים - כגון: חשמל, מים ודלק - או ע"י הפעלת גורמים כלכליים שלנו או ע"י חבלה.
      4. ע"י פעולה מהים, נגד ערים העלולות לקבל אספקתן מצד הים - במטרה להשמיד את כלי השיט המובילים את האספקה וחבלה בסיודורי הנמלים.
  - ו. כבוש והשתלטות על בסיסים קדמיים של האויב
    - מטרתה של תכנית זו אינה, בדרך כלל, פעולת כבוש מחוץ לגבולות המדינה העברית. אולם בסיסים אחדים של האויב הנמצאים בקרבה בלתי אמצעית לגבול והעלולים לשמש קרש קפיצה להדירה לתוך מרחבי מפתח של המדינה - ייכבשו זמנית ויבוערו לפי הקיום שצוינו לעיל וייהפכו עד לגמר הפעולות, לחלקים ממערכת ההגנה שלנו.
    - רשימת הבסיסים בשטח האויב המיועדים לכבוש ולהשתלטות זמנית, תפורט בתעודות האופרטיביות של החטיבות.
  - ז. התקפת נגד, בתוך ומחוץ לגבולות הארץ
    - התקפות נגד תשמשנה כאמצעי נוסף על מערכת ההגנה הקבועה, כדי לעצור ולהכשיל התקפות מאורגנות על כחות האויב, סדירים למחצה או סדירים, מבסיסים בתוך הארץ או מבסיסים אשר מעבר לגבולות. התקפות נגד תיערכנה לפי הקיום הבאים: -
      1. התקפות הסחה - הוה אומר, כי בזמן שנערכת התקפה של האויב נגד מרחב מסוים שלנו - התקפת נגד לעומק מרחב אחר שלו במטרה להסיח את כחות האויב לכוון התקפת הנגד.
      2. מכות נגד דרכי תחבורה ואספקה, בעומק האויב, בעיקר נגד אויב סדיר הפולש מעבר לגבולות.
      3. התקפות נגד בסיסי עורף של האויב, הן בארץ והן מעבר לגבולות.
      4. שיטת התקפת הנגד תהיה בדרך כלל - פשיטה לעומק של כח בעצמה ממוצעת של הגדוד, אשר יתקוף ישובים ומרכזים של האויב במרוכז, במטרה של השמדתם והשמדת הכח המזוין שבהם; או יתפצל לתפקידי משנה כגון - חבלות והטרדות על התחבורה הצבאית של האויב ועורקה.
      5. רשימת התקפות הנגד תפורט בתעודה האופרטיבית של חטיבת המחץ.
  4. חלוקת התפקידים לחילות
    - א. חלוקת התפקידים במערכת ההגנה הקבועה: -
      1. הגנת האזורים, הנקודות המבודדות המבוצרות ויציאת הרזרבות החבילות - מוטלת על כחות המשמר.
      2. על חטיבות חיל הרגלים מוטלים, במערכת ההגנה הקבועה, התפקידים הבאים: -
        - פעולות חסימה של דרכי הגישה של האויב.
        - לשם כך תוקצב לכל פעולת חסימה - בהתאם לערכה ושיטתה - יחידת חיל רגלים קבועה, אשר גדלה ייקבע בהתאם לתפקיד.
        - כמו כן יוטלו, על חטיבות חיל הרגלים, התפקידים הקשורים בייצוב מערכת ההגנה הקבועה - בהתאם למפורט בסעיף 3-ב'.
      3. במקרים בודדים ויוצאים מן הכלל, יכולות יחידות חיל הרגלים להיות מוצבות בחבלים, באזורים או בנקודות מבודדות מבוצרות - לשם חיזוק ההגנה האזורית או החבילית. השאיפה היא למעט במקרים מסוג זה עד כמה שאפשר.
      4. בדרך כלל יתבטא תפקיד חיל הרגלים - במערכת ההגנה הקבועה, פרט לתפקידים שהוזכרו לעיל - בעריכת התקפות נגד מקומיות של יחידות שאינן נופלות מפלוגה - ואם אפשר אף למעלה מזאת - נגד אויב התוקף את מערכת ההגנה הקבועה, במטרה לנתק את דרכי נסיגתו ולהשמידו. התקפות נגד כאלה תיערכנה, בדרך כלל, מבסיסי הפעולה הקבועים, אשר יקבעו ליחידות חיל הרגלים בקשר עם בצוע תפקידיהם בכלל המרחב.
      - הוראה זו מחייבת להציב את יחידות חיל הרגלים במרוכז, עד כמה שאפשר, ולא לפצלן ליחידות משנה.
    5. הכפיפות הפיקודית, במקרים הנ"ל - תהיה בהתאם ל"תוספת מס. 1 לפקודת המבנה הארצי - נובמבר 1947".
    6. באותם המקרים שמערכת החסימה, המוגנת ע"י חיל רגלים, תשולב עם מערכת הגנה אזורית או חבילית - יקבע מפקד הגדוד את המפקד האחראי על כל מערכת ההגנה.

- ב.
1. על חטיבות חיל הרגלים מוטלים, פרט לתפקידים הקשורים עם מערכת ההגנה הקבועה וייצובה – התפקידים הבאים: –
    - התבססות בערים.
    - השתלטות על עורקי תחבורה ראשיים-ארציים.
    - הטלת מצור על ערי האויב.
    - כבוש והשתלטות על בסיסים קדמיים של האויב.
  2. כל הנ"ל בהתאם למפורט בתעודות האופרטיביות של החטיבות.
  3. לשם בצוע אחד, או כמה מהתפקידים הנ"ל – יכול הפ.ה.ע. להשאיל לחטיבות חיל הרגלים יחידות חטיבת המחץ, המהווה את הרזרבה הארצית.
  4. בעת ביצוע תפקידים בשיתוף עם חטיבות חיל הרגלים – תהיינה היחידות של חטיבת המחץ כפופות לפקוד של החטיבה אשר במרחב פיקודה הן פועלות.
  5. לאחר סיום התפקיד תחזורנה יחידות חיל המחץ לרזרבה הארצית.
  6. המטרה היא כי תקופת ההשאלה של יחידות הרזרבה הארצית לחטיבות חיל הרגלים, תהיה קצרה במידת האפשר.
- ג.
1. על חטיבת המחץ מוטלים התפקידים של התקפות נגד בתוך ומחוץ לגבולות הארץ.
  2. הפ.ה.ע. יכול, בהתאם לשיקוליו, להוריד מחטיבת חיל הרגלים, זו או אחרת, תפקידים של הטלת מצור על ערים אויבות, השתלטות על דרכי תחבורה וכבוש בסיסים קדמיים – ולמסרם באופן ישיר לחטיבת המחץ.
- ד.
- בכל הנוגע באגפים והשרותים השונים במטכל, ישלימו האחרונים את הוראות התכנון הנ"ל, כל אחד בענינו הוא – וימציאו תכניות אלה לחטיבות.

דו"ח המפקדה של כוחות פלשתינה

אל יו"ר ועדת פלשתינה בליגה הערבית — 23.3.48

אל: יו"ר ועדת פלשתינה,
 דו"ח זה בא להשלים את הדו"חות הקודמים ואת ההערות שהושמעו בישיבות הועדה המדינית מיום 15.12.47 וכן בישיבה שנערכה ב-2.2.48.

הערה: נתוני הכוחות הערביים בדו"ח אינם כוללים ערבים מקומיים נושאי נשק (שאינם מקבלים שכר).

1. הכוחות הלוחמים

א. הכוחות היהודיים.

לא באונו כל ידיעות הסותרות, או מבטלות, את השערותנו כי כוחות היהודים מונים לא פחות מ-50 אלף חייל — כולל חברי הגנה, לח"י ואצ"ל. לפני מספר חודשים היה זיונם של מחצית כוחות אלה שלם ומוכן לקרב. נראה, כי גם המחצית השנייה השלימה עתה את ציודה וזיונה, ועל כן מוטב כי נכיר כי כל הכוח היהודי מצויד ומוכן לפעולה, בכלל הכוח היהודי — חטיבת הפלמ"ח, העומדת על רמת אימונים גבוהה, ולה כושר ניידות רב; היהודים רואים בה "יחידת קומנדו".

היהודים הקימו בימים האחרונים כוחות מקומיים להגנה על ישוביהם, מפני התקפות הערבים. כוחות אלה מונים כ-20 אלף חייל, שליש מהם — בנות.

ב. כוחותינו.

הכוחות הערביים מורכבים כיום משלושת הגורמים הבאים:

— כוחות סדירים (יותר נכון — חצי-סדירים) המורכבים ממתנדבים, תושבי ארצות ערביות שונות, אשר אומנו במחנה קטנא.

— יחידות סדירות (או חצי-סדירות) המורכבות ממתנדבים מאזורים מיוחדים, כגון דרוזים וצירקסים. כולם בעלי עבר צבאי באחד הצבאות.

— יחידות מזוינות של מתנדבים פלשתינאים המשרתים בקביעות תמורת משכורת.

הכוחות הנמנים עם שני הגורמים הראשונים מונים 5.200 חייל, אשר מהם חדרו לפלשתינה כ-4.000, כולל "גדוד ג'בל דרוז" ומחלקת (מפרוזה) מג'דל שמש. היתר נמצאים בשלב אימון וארגון, וישנה נטיה לארגנם לעתודה אשר תרכזו בטובאס (ליד שכם).

מספרם הכולל של ה"לוחמים" הנו קרוב ל-2.500. הנטיה היא להגדיל מספר זה עד ל-5.000 או 6.000 איש, באם יועמד לרשותנו הנשק והציוד הדרושים לכך.

אנו רואים, איפוא, כי המספר הכללי הנוכחי של הכוחות הלוחמים בפלשתינה אינו עולה על 7.700 איש. ההבדל ביחס בין שני הכוחות — היהודי והערבי — הנו, איפוא, מכריע לטובת היהודים.

מבצע "נחשון"

14.3.48 (עדי)

מוספן. ס ר ד י .

לטנא (ע)
סאנכר

הנרון: מסקדתו של חסן סלמה ועבד אל ג'באר שומארי.

עבד אל ג'באר שומארי, המפקד העיראקי של דמלה, וחסן סלמה, תפסו את בניין בית הספר לקציני בריטיים ליד באר יעקב וקבעו בו את מרכז המפקדה לסחור. (הבניין סוזה ע"י אנשי נבעתי). עבד אל ג'באר שומארי וחסן סלמה הם ביחסים טובים ומשתפים פעולה בשטחים רבים.

הקצין העיראקי מתנהג בחוזק יד ומטלים סדר אוסר ואף מכה אנשים המפירים מסמעת, ונוהג כך אף בתושבי דמלה הססים.

בבניין נמצאים למעלה ממאה איש (עיראקים) החיים חיי מחנה, עם סדר יום קבוע לאסונים. כל בוקר מקיימים ספורט. הבית בן 4 קומות. הקומה העליונה מסמט חדרי מפקדה. על הדלתות תלויים שלטים כזהים. (מפקד האזור, מפקד המחוז, סגן המפקד וכ"י). שתי הקומות המרכזיות מסמטות חדרי מגורים. הקומה התחתונה; חדר אוכל, מזנון, כפא"י וחדר טעסועים. בבניין יש מחסן נשק. בזמן האחרון הובאה לשם, מכחנה ואדי סאר, תחמושת רבה ע"י היילים מהלגיון הערבי. נחצר ישנם שני תותחים על גלגלים שהובאו לא מזמן ושייכים לקצין העיראקי. מהבניין עובר מסלפון-סדה לרמלה דרך הפרדסים.

הבית סייך למרעה המוסלמית העליונה.

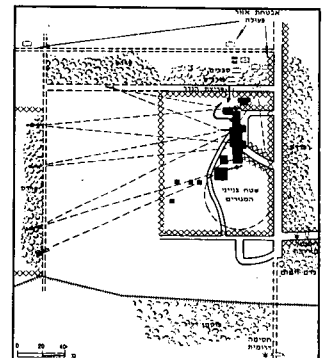
הצחק: נבעתי.

ע/ס

*הנה אוניברסיטת דמלה! זה בניין המוסלמי
גם יוקר וזמן רב נשמה 4 במסדר
מלבד המוסלמים גם ישנם חסידים.*

פיוץ מפקדת חסן סלמה ברמלה כוצע על-ידי כוח מחטיבת "גבעתי" שפעל במסגרת מבצע "נחשון". חסן סלמה - ממנהיגי הכנופיות הערביות במאורעות 1936-1939, השני בסולם הפיקוד של כוחות "אל ג'יהאד אל מוקדס" (לצידו של עבד אל קאדר אל חוסיני). מרחב פעולתו היה באזור לוד-רמלה-יפו. הוא נפצע בראש העין ומת מפצעיו. מותם של שני המפקדים עבד-אל-קאדר אל חוסיני וחסן סלמה בחודשים אפריל ומאי, פגע קשה בכוחות המופתי - "אל ג'יהאד אל מוקדס". הגנא (ע) - שירות הידיעות של ההגנה לעניני ערבים. אבנר - בנימין גיבלי - מפקד ש"י בגליל הדרום.

פיוץ מפקדת חסן סלמה 5448

- נורה אש מסב
- אש נורה אש מרגמה
- מסב אויב
- מסב דור
- מסב כראוינו
- מסב תלונה
- מסב תחמושת
- מסב חודים
- מסב תחנת אוויר נעים
- מסב חשמל עם מוקש

מתוך יומן ד. בן-גוריון

31.3.48

בערב באו אצלי אנשי המטה לברר כמה שאלות. אמרתי שכרגע יש שאלה אחת בוערת - והיא המלחמה על תחבורת ירושלים, וכוח-האדם שיגאל מכין, 4-500 אינו מספיק. זוהי עבשיו המלחמה המכרעת. נפילת ירושלים העברית עלולה להיות מכת מוות לישוב, והערבים מבינים זאת וירכוזו הרכה כוחות לניתוק התחבורה, ויש לקחת כל האנשים שאינם הכרחיים בתיכון, בת"א ובדרום, על נשקם, ולשלוח אותם לדרך חולדה - באבי-אלי-אד - ירושלים, ומדי פעם בפעם לשלוח תגבורת; יש להזמין מיד מפקדי החטיבות ולגייס מיטב האנשים ולעשות זאת מיד - הערב והלילה.

ומיד שבנו למשרד, לארגון הפעולה.

וגאל - י. סוקניק, (ידן) ראש אגף-מבצעים במטה הכללי.

מטה חיל נחשון
אפריל 1948

אל: מטות הגדודים 1, 2, 3
מפקד השירה
הנשק המסייע
קציני המטה

הוראות מבצע

זיכרון כלליות:

1. האויב. "שם" פועל לאורך הקו חולדה ירושלים. אל כל הכפרים של "שם" לאורך קו זה יש להתייחס כאל בסיסי רכז או יציאה של האויב. מבין הרכוזים החזקים והרציניים ביותר יש לחשוב את הבסיס ואדי צראר. לפי הידיעות נמצא במקום זה חיל מצב המרכב מיחידות סדירות ומאורגנות שעצמתן מגיעה בערך ל-400 איש. מבין יתר רכוזי האויב העלולים להפריע בפעולתם לקו הנזכר לעיל החזקים ביותר הם:
  - א. בקטע חולדה-לטרון, לטרון, ובית ג'יז.
  - ב. בקטע לטרון ירושלים, דיר איוב, בית מחסיר, סריס, חרבת אל עומר. העצמה הכוללת של כוחות האויב הנמצאים בבסיסים הנ"ל אינה ידועה במדויק. לפי שמועות, מספרם מגיע ל-600 לחמים, זריס ומקומיים.
2. האויב. "יפת", מרוכז במחנה לטרון, בתחנת המשטרה שמעל לכפר (צפונה). במחנה הנזכר נמצאים כ-100 שוטרים ערבים ובריטים.
3. מחוץ לבסיסים הנ"ל ישנם רכוזי אויב גדולים (מרכזי תגבורת) שכוחותיהם מופעלים במקרה הצורך מכוונים הבאים: רמלה, אל קבאב, עיננה, עין כרם, סוכא, בית חנינא (כל הרכוזים האלה, בקטע לטרון י-ס), מסמיה — בקטע חולדה לטרון.
הכח המשוער בבסיסים הנ"ל אשר עלול להתערב באופן בלתי סדיר כתגבורת לכפרי אויב הנחקפים הוא בערך כ-2000 איש.

כוחותינו — נמצאים בשטח מרוכזים בשני קטעים

- א. גדוד 2 בתפקידים טקטיים באזור, באב אל ואד — ק. ענבים
- ב. כוחות לוי השיירה ויחידות המלווים של גדוד 2 בחולדה.
- ג. השיירה לפי הרכבה 2 משאיות, 4-5 כלי רכב משוריינים, 18 משוריינים קרביים בחולדה.
- ד. הגדוד ה-1 בנקודת הרכוז.
- ה. הגדוד ה-3 — נען.

המגמה:

- א. לדחוס את השיירה אשר נתקלה בחולדה לכונן ירושלים, ולהבטיח את שלמותה בשעת תנועתה.
  - ב. לפתוח את הדרך לירושלים ע"י פעולות תוקפניות נגד בסיסי האויב על ערף קו התנועה, על מנת להעביר שיירות העתידות לבוא.
- השיטה: המגמה תבוצע בשני שלבים, לפי השיטה הבאה:

1. שלב ראשון

- א. השיירה המאורגנת מחדש תצא לדרך ממקום הימצאה ותעבור את נקודת המעבר בשעת האפס.
- ב. פלוגות מהגד' ה-1 יתקפו בשעת האפס את מטרותיהן לפי תפקידיהן להלן.
- ג. יחידות הגד' ה-2 יבטיחו ע"י תפיסת קו מזקפים וע"י פעולות הטרדה את גורתכם בהתאם לתפקיד.
- ד. העתודה של החיל המרוכזת תפעל בהתאם להוראות להלן.

2. שלב שני התארגנות קרבות מחדש והערכות לקראת כבוש מספר מטרות במגמה:

- א. תפיסת משלטים טקטיים באורך הקו חולדה ירושלים.
- ב. שבירת התנגדותו של האויב באזור פעולתו.
- ג. השמדת רכוזי האויב ופגיעה בכוחו החי בשטח.

הכח הפועל:

מטה החיל גד' 1 לפי התקן, גד' 3 ב-250 איש, יחידת נשק מסייע בפקודתו של החיל, שירותי החיל לסוגיהם.

המשימות:

גדוד ראשון — א. חסימות דרכים ע"י מיקוש; ב. מארבים; ג. הבטחות; ד. עזרה לשיירה. מטרות
התקפה בשלב ראשון: א. ואדי צראר; ב. התקפה במשולש דיר מוחסין — חולדה הערבית — סיידון.

גדוד שני — א. חסימות ומארבים ובכצוע היחידות הנמצאות בתוך השטח לפי שקולך; ב. הבטחות.

גדוד שלישי (העתודה האופרטיבית) — א. תפקידים של התקפות נגדיות; ב. תמרוני עקיפה ומכות בעמק; ג. נצול הצלחות; ד. הבטחת אזור המטה הקרבי.
כל התפקידים הנ"ל יבוצעו לפי פקודה מיוחדת של מטה החיל.

השיירה

השיירה תלווה ע"י הכוחות הבאים:

1. הלווי הצמוד של השיירה בעצמה של שתי מחלקות משוריינים קרביים ומכוניות משא שנעות אחה מנקדת מוצאה (חולדה) ועד המטרה הסופית (ירושלים) וכן תחזור עם השיירה לבסיס (ת"א). הלווי הצמוד ייקצב מהגד' ה-2.
2. עד קרית ענבים ילוו את השיירה גם המילואים של הגד' ה-2 באוטובוסים משוריינים.
3. הפקוד מחולדה ועד ק. ענבים יהיה בידו של מגד' 2 והמילואים יכנסו לק. ענבים. האוטובוסים המשוריינים יצורפו לשיירה מירושלים לפי תאום בין מגד' 2 ובין עצינוי.
4. החבלנים ימצאו בשיירה בהתאם לסדורים של מפקד החבלה.
5. הקשר עם השיירה לפי סדרי מפקד הקשר.

התנהגות במקרה של התקפה

- א. במקרה של התקפה תמשיך השיירה את דרכה תוך פתיחה באש ותפרוץ את דרכה בכוחות עצמאיים. במקרה של התקפה חזקה וחסימות חזקות בדרך ואך ורק בחסר אפשרות של פריצה, תתקשר השיירה עם מטה החיל והגדודים הקרובים ואז תוגש עזרה בהתאם להוראותיו של מטה החיל. מפקדי הגדודים יקחו בחשבון בשיקוליהם את האפשרות הזאת.
- ב. ההבטחה בכניסה לכאב אל ואד יבצע הגד' ה-2.

הוראות מיוחדות

הפתעה — את כל המשימות יש לבצע תוך השגחה ונדרש נושא של גורם ההפתעה.
סיור — סיור המטרה מותר רק במקרה שתהליכו לא יגלה את כוונותינו (נצל את הלילה להכרת דרכי הגישה אל המטרה: קביעת נקודות תצפית מתאימות ליום. דרוש דו"חיס מסיור אוריי וכיו"ב).
הטעיה — נצל את כל אפשרויות הטעיה השונות בתכנון פעולתך.
סימני היכרות — סימני היכרות לכוונותינו לפעולות האלה יהיה סרט לבן ברחב 10 ס"מ על השרוול השמאלי מעל לזרוע. הסואת הרכזו והזהירות לפי הוראות מיוחדות ממטה החיל. תאום על האויריה לפי הוראות של מטה החיל.
הבטחת מקום המטה יבוצע באופן עצמאי.

קשר: 1. פנימי לפי הסדורים של הגד'. 2. לעורף לפי תאום עם ק. הקשר של החיל. כנויים ומטרות התקפה, סמן להצלחה, נסיגה וכיו"ב תקבל במיוחד.

שרות רפואי — הגדודים יקבלו פרטים על תחנות עזרה ופינוי בגדודים. כן גם על שיטת העברתם לעורף.

שגרה מנהלתית — בהתאם להוראותיו של ק. המנהלה החטיבתי.

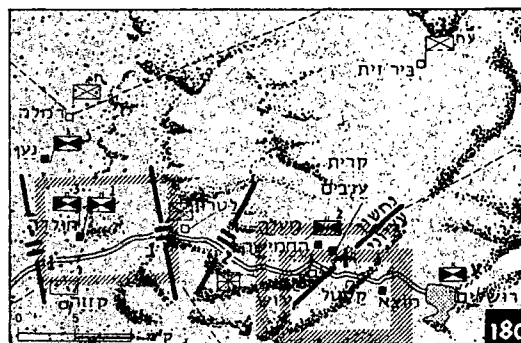
תחבורה — לפי הוראת ק. תחבורה.

תחמושת — מנות קרביות לכל איש, מנות מלאי ראשונות ע"י הגדודים, מלוי שני ברזרבה של החיל.

שעת האפס — תקבע לפי פקודה מיוחדת.

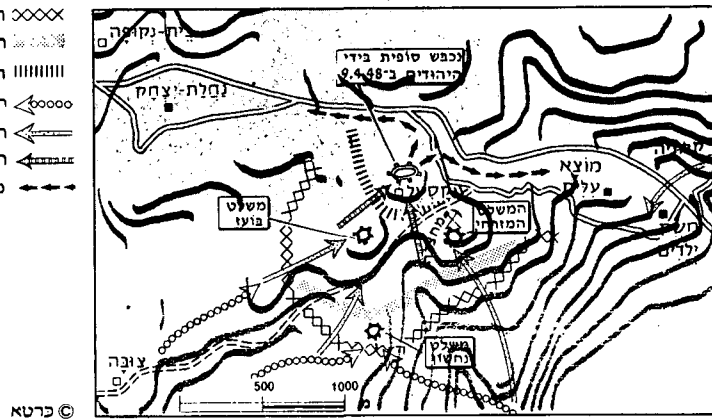
מפקד חיל נחשון

- א- נביל נות חטיבה
- א-1 נביל נות דוד
- א-2 מפקדת "נחשון"
- א-3 מפקדת "עצינוי"
- א-4 מפקדת נוד 1
- א-5 מפקדת נוד 2
- א-6 מפקדת נוד 3
- א-7 מפקדת חטו סמיה
- א-8 מפקדת עזר ארבער אלו חוסייני
- א-9 מלוג עריות
- א-10 מלוג המבא הבריטי

© כרטא

- 1-3.4.48 תחום השליטה היהודית
- 3-5.4.48 תחום השליטה היהודית
- 5-8.4.48 תחום השליטה היהודית
- 3.4.48 התקפת ערבים ב-3.4.48
- 5.4.48 התקפת ערבים ב-5.4.48
- 8.4.48 התקפת ערבים ב-8.4.48
- נסיגה יהודית מן הקסטל

הקרב על הקסטל דו"ח

המבצעים: יחידות מגדוד "הפורצים"

תאריך: 8.4.48

פקודת המבצע: "על יחידותינו לכבוש את הקסטל ולהחזיק בו עד אשר תבוא יחידת המשמר, שתתבסס בו קבע. במקרה שלא תהיה התנגדות — אין לפוצץ את בתי הכפר".
ידיעות על האויב: הגיעו ידיעות מוסמכות, כי הכפר עלול להיתפש ע"י כנופיה ערבית, אשר תנסה לנתק את קטע הכביש בין קרית-ענבים וירושלים. בצובה, הכפר הסמוך, נמצאים ערבים זרים. יום קודם לכן הותקפה קשה המחצבה. תגבורת אויב עלולה להגיע מצד בית-סוריק.

כוחותינו: א) יחידה, שמתפקידה לחסום את דרכי התגבורת לאויב. ב) הכוח המתקף, המתחלק כדלקמן: 1. כוח-הרתק, שתפקידו גם לכבוש את הבית הגבוה שבכפר. 2. כוח-הולם. ג) כוח רזרבי.

מהלך הפעולה: יצאנו מקרית-ענבים בשעה 23.00 בליל 2-3.4.48 כדי להגיע לקסטל מצפון. בדרך נפלגה מאתנו יחידת החסימה, ויצאה לתפוס את מקומה. התנועה היתה מסודרת ובהסתר מלא. הכוחות תפשו את מקומם בשעה 04.15. כאשר כוח-הרתק התקדם לעבר הבית הגדול שבכפר וכוח-ההולם התקרב אל העמדות החיצוניות, נורו יריות מצד הבית ואחד היורים נראה על הגג. המכוונה הכבדה פתחה באש; החבלנים התקרבו אל הבית, וזרקו רימונים לתוכו ופוצצוהו. לאחר הפיצוץ התקדם כוח-הרתק במהירות, והתארגן להגנה היקפית. כוח-ההולם ויחידות החבלנים, החלו בבדיקת בתי הכפר. באותו זמן נשמעו יריות רבות מצד צובה. לא ענינו באש. כשנגמרה בדיקת בתי הכפר, הודיע מפקד הפעולה ליחידת המשמר, כי הוא מוכן למסור לידיה את הכפר. לאחר שיחידת החי"ש הגיעה וקיבלה את הפיקוד על המקום, נסוג הכוח הכובש. נלקח שלל. יחידותינו חזרו בשלום לבסיסן.

הנסיגה: ביום ג' 6.4.48, נשלחה כיתה בפיקודו של מ"כ להחליף את יחידתנו, שנשארה בקסטל מאז הכיבוש.

ב-7.4.48, בשעה 22.00, תקף את המקום כוח אויב בן מאות (בסיס היציאה שלו היה עין-כרם, ובסיס ההיערכות — צובה). לפנות בוקר קיבנו שלושה ערבים, אחד מהם לבוש אירופית — נושא אקדח ותת-מקלע אמריקני לבית ששימש כבית המטה. השומר ליד הבית, הרגיש בהם, פתח באש והרג את האיש הלבוש אירופית, שזוהה, לפי התעודות שנמצאו בכיסו, כעבד-אל-קאדר אל-חוסייני.

ב-7.00 בבוקר ביקרו במקום משוריינים שלנו, שהעבירו ציור ותחמושת. בשעה 10.00 נתחדשה ההתקפה. במשך שעה שלמה ניתכה אש חזקה ממכוונות כבדות, ממקלעים וממרגמות "3. אח"כ החלו בהסתערות מצד מזרח בכיוון הוואדי, בחיפוי משוריין עם צריח. כוח-הרתק של האויב היה חזק מאוד. ב-12.00 הגיע כוח האויב עד ל-1200 איש. מצב המגינים הורע.

נשלחה תגבורת בפיקודו של נחום אריאלי. הוטל עליו להגיע למקום, לקבל לידיו את הפיקוד ולהחזיק במקום.

התגבורת הגיעה כשהאויב נמצא כבר בקרבת בית המטה. אנשי הפלמ"ח חיפו על נסיגת החי"ש ואחר נסוגו בעצמם תוך אבידות קשות.

חתום: המפקד

גדוד הפורצים — הגדוד הרביעי של הפלמ"ח בפיקודו של יוסף טבנקין. קסטל, כפר ומשטלים — משטלים חיוניים במכוואות המערביים של ירושלים בהם רוכזו עיקר הכוח הערבי הסדיר למחצה במרחב ירושלי. המערכה על יעדים חיוניים אלה החלה עוד קודם למבצע נחשון, ונמשכה במהלך המבצע. הקסטל, אשר עבר מיד ליד ובכיבושו נטלו חלק יחידות פלמ"ח ועציוני, נכבש סופית בבוקר 9.4.48. עבר אל קאדר אל חוסיני — ממנהיגי הכנופיות הערביות במאורעות 1936-1939 אשר פיקד על הכוחות הבלתי סדירים במחוז ירושלים. עם פרוץ המלחמה חזר לארץ ופעל כמפקד "אל ג'יהאד אל מוקדס" (לוחמי מלחמת המעווה הקדושה) באזור הרי יהודה, חברון, ירושלים ורמאללה. נהרג ב-8 באפריל 1948.

מפקד "נחשון"

תמסור לכל אחד מהלוחמים ברכת העם העברי על מאמציו, יכולתו, נאמנותו והצלחתו — בשחרור דרך ירושלים.
המערכה לא תמה עדיין, אולם מבצע גדול זה — הגדול שבכל מבצעינו במשך ארבעת החודשים האחרונים — אומר שאם נרצה נוכל לאויב.

ישר כוחכם!
דוד בן-גוריון

פ ק ו ת י נ ם

לכל יחידות החיל

ספה חיל "נחשון"

לוחמי החיל

אזרייב הטיל מצור על ירושלים, כרצונו להרעיב ולהכניע את יהודי כירמנו ומגינינו.

כוחות אגננה לאטיבותיה בסונות האלכרו למרוץ אה טבעה בסצור ולטפק אה בדרוס לעיר.

לאחר שבוך של קרבות טנסתייסו בככרשי ססמר כסיסי סמחה של באזייכ, כבסטלסרם כוחותינו על סטלטים השולטים על הדרך, נגסים אנו למספך סחורט לשפ הזרטה ההספקה כאיפרי יחידותינו לאורך כל הקו.

סמה הפעולה ססון ובסרה סכל לוחם וכל יחידה וסמחה. הנהגים אשר נאלצו למערכה יקשו כסיפכ יכולתם לבסגם בספרה.

נצמון כלבנו אה זכר אכרינו אשר נפלו מללים כסערכה זר, קורכנפ לא לשוא היה, ירושלים היתה עברית וחסאר עברית ואנו מגיניהו

ספה חיל "נחשון"

קרבות משמר-העמק ורמת יוחנן

מיומן הפעולות

9.4.48 כוחותינו מגדוד "העמק", פעלו אתמול משעה 16.00 בסביבת משמר-העמק. ביערו את האויב שהתבצר בחירבת בית-ראס ובכל המשלטים מזרחה ממשמר-העמק וכבשו, אחרי התנגדות, את רוביה אל-פוקה. הגיעו כוחות-תגבורת ערביים. יחידה שלנו נשארה ברוביה עצמה והשאר נערכו לפעולה בסביבתה. פוצץ גשר ליד מנסי. יחידה אחת עומדת להתקיף את אבו-שושה, בשעה 7.00 בבוקר. פרטים נוספים נודיעכם.

13.00: ערבים תוקפים מכיוונים שונים. שתי מכוונות "בראונינג" מקולקלות. שילחו מיד חלקים רורביים ותחמושת נוספת. חסרים פגזים למרגמות "3". הסוללות אוזלות! מבקשים ביצוע דחוף.

12.30: אנשינו ממשיכים לפעול נגד כוחות האויב שתפסו את השלוחות סביב חירבת בית-ראס, מדרום וממזרח, באיזור הבוסתן הם יורים כלי הרף. אנחנו מחכים בינתיים, מבלי לענות. לנו פצוע אחד ברגל. לאויב אבידות. אבו-שושה נכבשה לאחר התנגדות. היא נהרסה באופן ניכר. מארגנים פעולה של אנשי הזורע לצד אבו-זריק, במטרה לחסל גם אותה. את רוביה אל-פוקה מחזיקים, למרות התקפות-נגד קשות מצד מזרח. החישו את התשובה המעשית בדבר הסוללות, תחמושת, פגזים "3" וחלקים רורביים. משתדלים לגייס את האפשרי בסביבתנו. הסיכויים קלושים. עשו כל המאמצים.

10.4.48 שלשום בשעה 15.00, יצאו שתיים מפלוגותינו ותפשו משלטים אגב קרב, כבשו את רוביה אל-פוקה וגרמו אבידות לאויב. שתי מחלקות חי"ש החליפו את פלוגתנו שכבשה את הכפר והתבססה בו, למשך היום; באותו זמן החליפה פלוגת חי"ש מחיפה את פלוגתנו השניה שכבשה את בית-ראס. עם שחר העברנו את שתי פלוגותינו לגזרה הדרומית של משמר-העמק. בשעה 08.00 הגיעה תגבורת בת 400-600 איש לאנשי הכנופיות, והיא הלכה וגדלה במשך היום, במגמה לתקוף את משמר-העמק ולכבוש חזרה את רוביה.

אחת מפלוגותינו חסמה את הדרך מדרום וריתקה את האויב במשך כל היום; שתי מחלקות חי"ש כבשו בינתיים את אבו-שושה. אחרי הצהריים פתחנו באופנסיבה והאויב נסוג מעמדתו שליד רוביה. כלילה הרסנו את הכפר כליל. כוחותינו נסוגו — החי"ש למשמר-העמק ואנחנו ל"גבעת-נוח" והסביבה. אבידות הגדוד בפעולות אלה: הרוג אחד, פצוע קשה, ארבעה פצועים קל.

אבידות החי"ש: הרוג ופצוע. נלקח שלל. רימון התפוצץ בשעת הבדיקה ושניים מאנשינו נפצעו קשה, ארבעה אחרים, קל.

11.4.48 לפי הידיעות, נמצא קאוקגי בלגיון ומרכזו כוחות להתקפת-נגד. אנשינו פעלו במשך 36 שעות רצופות, ללא מוון ומים במידה מספקת.

12.4.48 א. הלילה נכנסנו לכופרין ללא התנגדות. מצאנו את הכפר ריק. פוצצנו 30 בתים. ב. פלוגת חי"ש תפשה את אבו-זריק, אחרי התנגדות, גרמה אבידות לאויב, כעת מפוצצים בתים.

ג. הלילה התבססנו שנית באבו-שושה, אחרי התנגדות קלה. גרמנו אבידות לאויב ופוצצנו בתים אחרים.

באבו זריק תפסנו שבויים — חמישה-עשר גברים, וכ-200 נשים וילדים. מפרישים כוח שיחזיק בכפר ופותרים את הדרך למשמר-העמק. את הגברים השבויים נעביר לפי ההוראות למקום מעצר.

13.4.48 11.22: כוחותינו שיצאו הלילה לאיזור מנסי, נכנסו בקרב עם האויב. רוביה אל-פוקה נכבשה שנית. כוחותינו על המשלטים נמצאים בקרב עם כוחות ערביים שבאו מכיוון לגיון. הכוח שכבש את רוביה ממשיך לתקוף בכיוון מנסי. הקרב עדיין בהתפתחותו. אבידותינו עד עכשיו: הרוג אחד וחמישה פצועים. דרושה תוספת תחמושת ופגזי מרגמות, "2" ו-"3". התוספת הכרחית עוד היום.

14.30: כוחותינו נמצאים על המשלטים מדרום לרוביה, על מנסי והתל הקרוב, ממזרח לה. הכוח הנמצא על המשלטים בדרום, מותקף ללא הפוגות באש רובים ומקלעים, במרגמות ובתותחים. הכוח שבסביבת רוביה מותקף ע"י שלושה משוריינים. אחד מהם החל להתקדם לעומתם. בדרך כלל חלה הפוגה בשעות הצהריים. התותחים נמצאים בקרבת מקום. שילחו תוספת תחמושת.

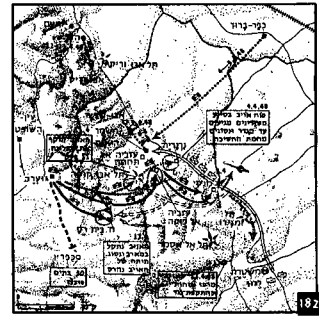
לצידו של הגורם הערבי המקומי — "אל ג'יהאד אל מוקדס", הוקם ארגון מתנדבים אשר הוכשר בסוריה ונודע בשם — "צבא ההצלה". פאווי אל קאוקגי שהיה המפקד הראשי של המרד בארץ-ישראל בסוף 1936, נתמנה למפקד חזית הצפון ותוארו היה "מפקד כוחות ההצלה". בפועל הוא פיקד על המשולש הצפוני: שכם-גינין-טובס.

ב-4.4.48 תקף קאוקגי את משמר העמק. לדברי וצפי איתל תוכננה ההתקפה על-ידי מאמון אל ביטאר ראש המטה של פאווי אל קאוקגי. לדבריו בחר במשמר העמק להתקפה "בשל מקומה האסטרטגי המיוחד", והכין כוחות עתודה בתקוה, "שהיהודים יועיקו תגבורות למערכה הגדולה". בקרב השתתפו גדוד אל קאד-סיה בפיקודם של מוחמד בן מהדי ומוחמד צפא, וכוח מגדוד הירמון הראשון ומגדוד-חטיין. על המערכה ניצח פאווי אל קאוקגי בעצמו. במערכה נגד כוח האויב נטלו חלק פלוגת חי"ש מחטיבת "גולני", יחידות מחטיבות "כרמלי" ו"אלכסנדרוני" והגדוד הראשון של הפלמ"ח (גדוד העמק, אשר פעל זו הפעם הראשונה בגדוד), בפיקודו של דן לנר.

14.4.48 12.45 : סיכום קרבות מנסי:

שלשום בשעה 21.00 יצאה פלוגה לתפוס את המשלטים מצד דרום מעל למנסי והתבססה בהם לפנות-בוקר. פלוגה שניה תפסה את תל אבו-קוטה, צפונית ממנסי. פלוגה שלישית נשאר חבויה לרגלי בית-ראס. הפלוגה הצפונית כבשה את רוביה ואת נרנריה וגרמה אבידות קשות לאויב. על המשלטים של הפלוגה השניה באבו-קוטה (צפונית למנסי) הסתער האויב 11 פעמים במשך היום. גרמנו לו אבידות כבדות מאוד. אחה"צ עלו כוחות האויב — לפי מה ששיערנו — על הפלוגה שבמארב והוכו קשה. גילינו שהאויב משתמש ב־7 תותחים, 3 משוריינים כבדים ומספר משוריינים קלים. תוך הקרב נהרס תותח אחד של האויב.

התקפה ראשונה של האויב ב־4.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־13.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־16.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־17.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־18.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־19.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־20.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־21.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־22.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־23.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־24.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־25.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־26.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־27.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־28.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־29.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־30.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־31.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־32.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־33.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־34.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־35.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־36.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־37.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־38.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־39.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־40.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־41.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־42.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־43.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־44.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־45.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־46.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־47.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־48.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־49.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־50.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־51.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־52.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־53.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־54.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־55.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־56.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־57.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־58.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־59.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־60.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־61.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־62.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־63.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־64.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־65.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־66.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־67.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־68.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־69.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־70.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־71.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־72.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־73.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־74.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־75.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־76.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־77.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־78.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־79.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־80.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־81.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־82.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־83.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־84.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־85.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־86.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־87.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־88.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־89.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־90.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־91.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־92.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־93.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־94.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־95.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־96.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־97.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־98.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־99.48	כוח האויב	סומנויות
התקפה נוספת של האויב ב־100.48	כוח האויב	סומנויות

בצהריים הגיעה אל האויב תגבורת חזקה מאוד מכיוון ג'נין. הקרב ארך 13 שעות. אנשינו היו בשטח 30 שעות. עם ערב נסוג האויב, ואנשינו חזרו לבסיסים. אבידותינו: 3 הרוגים, 15 פצועים.

מחלקת חי"ש פוצצה מספר בתים באבו-זריק שנכבשו לפי 3 ימים. 14.45 : לפי הידיעות שהגיעונו מהאויב הוא אומד את כוחנו ב־15.000 איש! — אחד מתותחיו נהרס, התותחן הראשי נהרג; אבידותיו — למעלה מ־100 נפגעים.

15.4.48 הערבים פינו את הכפרים מנסי, רוביה ונרנריה; אחרוני הבתים באבו-זריק פוצצו ע"י אנשינו. הלילה יצאה יחידה שלנו כדי לכבוש את הכפר ולהרסו. ההתנגדות היתה קטנה והכפר נכבש. כל בתי הכפר פוצצו. עם סיום פעולה זו, יש לראות את השטח שבין בסיסינו וכביש ואדי-ערה, כפנוי מן האויב.

16.4.48 בגזרת משמר-העמק שורר שקט.

פקודת יום מס' 1948/2

ליום 18.4.48

"עם תום הקרבות המרים והעזים בגוש רמת-יוחנן, במ נגרמו לאויב אבידות כבדות, יחידותיו נהרסו ושירידין נסו — הגני מביע הערכתו ללוחמים כולם — מפקדים וטוראים — שעמדו איתנים, נועזים ופעלתנים בקרב.

"יצוינו קור-הרוח וכשרון הניהוג של המפקדים ועוז הנפש של הטוראים. תצוין במיוחד פלוגה ב' מגדוד 22, שהיתה נתונה יום תמים תחת אש עזה ביותר, בתנאים טופוגרפיים וטקטיים קשים; היא סבלה קשות והוסיפה להילחם, בהתאם לפקודה, עד רדת הלילה. מפקד הפלוגה, שנפצע, הראה דוגמה למנהיגות, לאומץ-לב ולשיקול-דעת.

"מג"ד 21, סגנו ומפקדי הפלוגות גילו עקשנות רבה כראוי ללוחמים מנוסים ובעלי הכרה. קורס המ"כים הוכיח ידיעה מקצועית ורוח טובה. כל הלוחמים באים על הברכה. מאמציהם מצטרפים למאמצי צבא ה'הגנה' במלחמתו.

"כבוד לנופלים במערכה
"איחולי החלמה מהירה לפצועים

מפקד החטיבה

"מאת: שכיב והאב

"אל: מפקדת 'צבא-ההצלה'.

שפרעם, 17.4.48

1. "קרבות עזים התחוללו עם אויבינו במושבה מג'דל, במשך 80 שעות; הם הגיעו לעתים עד לקרבות פנים-אל-פנים. לאחר שתקוותנו לקבל תגבורת בתותחים שישימדו את שלוש המושבות שבאיזור נכזבה (למרות בקשותינו הרבות) — רפתה רוח החיילים ונוכחתי לדעת שאין טעם בהמשכת הקרבות; ביחוד מאחר שהאויב הביא לשדה המערכה, בלי הרף, תגבורת משוריינת ותותחים כבדים. מחשש שהאויב יכתר את כוחותינו, נתתי פקודה לסגת בחצות ליל 15-16 באפריל 1948 מקסייר ומהושה לשפרעם.

2. "ב־16 באפריל בבוקר נכנסו כוחות האויב אל קסייר ואל הושה. הם הרסו את הבתים שבעליהם ברחו לשפרעם. האויב התבצר בתוך הכפרים האלה. אנשינו יצאו משפרעם להילחם אתם, ואני הזעקתי את הכפריים בסביבה שהיו חמושים. נכנסנו בקרב עם האויב בשעה 0800 בבוקר. הצלחנו לחדור אל תוך הכפר הושה אחרי התנגשות עם המשוריינים בתוך הישוב עצמו. כוחותינו לחמו פנים-אל-פנים עם האויב והשתמשו בנשק קר. לאחר קרב של שעותיים נסוג האויב אל הכפר קסייר, הנמצא במרחק 200 מטרים מהושה. איגופנו הצפוף

פקודת יום של מפקד חטיבת כרמלי — משה כרמל.

האויב — הכוח הערבי התוקף בגזרת רמת יוחנן היה הגדוד הדרוזי (גדוד ג'בל אל ערב) שהגיע לארץ-ישראל (ב־28 במרס 1948) והופקד על מחוז חיפה. מפקד הגדוד (שהיה גם המפקד לאיזור חיפה) היה שכיב והאב, לשעבר קפיטן בצבא הסורי הקולוניאלי. מושב מפקדת הגדוד נקבע בשפרעם. עם פתיחת התקפת הנגד במשמר העמק, ניתנה פקודה למפקד הגדוד הדרוזי לערוך פעולת הסחה, כדי להקל את הלחץ מעל כוחות קאוקג'י.

קרבות מרים — הקרבות של חרבת הושה וחרבת כסאיר מורחית לרמת יוחנן שנכבשו בליל 15-16 אפריל 1948 על-ידי שתי פלוגות מחטיבת כרמלי.

מג"ד 21 — רב צסיס, שהיה מפקד המבצע. סגנו היה צבי בן ארי.

שכיב והאב העביר אותו יום למפ-קדתו בדמשק את גרסתו על קרבות הושה וקסייר:

מערבי ריתק את קריהנסיגה של האויב. הקרבות נמשכו בצורה זו עד שעה 1500. אותו זמן הגיעה ליהודים תגבורת מן הישובים הקרובים לקסייר, מצד מערב. תגבורת זו הגיעה במשוריינים, אשר פתחו עלינו באש מתותחים כבדים. אך אנו לא זזנו, למרות האש הקטלנית, עד הערב. באותה מערכה ניסינו את המרגמות ששלחתם לנו, אך מתוך כל 10 פצצות היתה רק אחת ראויה לשימוש. דבר זה הגביר את היאוש. העברנו את ההרוגים ואת הפצועים מתוך שדה-המערכה, וחזרנו בלילה אל הבסיס. קסייר נשארה בידי האויב. בין אנשי הגדוד היו 24 הרוגים ו-42 פצועים. מתושבי שפרעם נהרגו 10 ונפצעו 10. באותה מערכה הגיעה אלינו תגבורת מאנשי הגדוד החונה בכפר ירכה ואתם גם תושבים מהכפר הזה. ארבעה מאנשי הגדוד הזה נפצעו; אין לנו ידיעה על מספר האבידות בשורות הכפריים, אך רבים מהם נהרגו.

3. "מצבנו באיזור נעשה חמור מאוד בהתחשב במספר הגדול של פצועינו. בתי-החולים בעכו ובנצרת גדושים, ומספר ההרוגים — עצום. לכן לא יכולנו אלא לשמור על בסיסנו בשפרעם. כתבתי כבר על האיחור שחל בתשלום המשכורת, על המחסור בתותחים כבדים, על התחמושת שאולה כליל, ועל חוסר ההבנה למצבנו. נשארה לנו רק תחמושת לשעת-חירום. כן חוזר אני על דרישותי הקודמות — לחזק את גדודנו או להחליפו בגדוד אחר.

4. "רוח התושבים באזורנו תלויה ברוח הגדוד שלנו. מה רצונכם ממני ואיך רוצים אתם שנלחם? האם אפשרי שחרור הארצות הערביות בצורה זו, ובנשק זה?"

5. "אם אמנם הליגה הערבית הנכבדה ומפקדת 'צבא-ההצלה' מעוניינות בשחרור פלסטין ובהריסת קני הציונים כרצון כל הערבים, הרי יש צורך בציוד נוסף ובהכנות נוספות. באלוהים, באלוהים, באלוהים, הקרבות עם האויב, מ-12 באפריל ועד עתה, אינם נופלים בחשיבותם מהמערכות הכבדות של סוריה נגד הצרפתים האמיצים. מדוע אינכם יודעים להעריך את כשרונו הטכני ואת נשקו הקטלני של האויב? הציונים התכוננו במשך שנתיים לקראת המרד הזה. והנה לדוגמה: משמר-העמק, קסטל, טבריה, דיר-יאסין, שם נהרגו גברים, נשים וטף. הרג זה מוכיח את הכנות האויב למלחמה, מתוך רצונו להישאר בעל הארץ. יש לזכור כי אין מלחמתנו עם האויב בגדר קרבות גישוש, להכרת כוחו בלבד. עלינו לשחרר עם מאויבו האכזרי; ואם חסיד-חלילה ינצח האויב — לא יישאר אף ערבי אחד לפליטה".

כיבוש ערים מעורבות

מלכות הליגה

כיבוש ערים מעורבות
לנדאו עמנואל

בילה גולה לטעם מדינת ישראל

קריית מוצקין יום 1 באפריל 1948

וזאת אשר עשה

התקפה ליד קריית מוצקין על ידי חטיבת נשק ותחמושת של האויב, הנהגה על ידי מפקד החטיבה, שהסתער על מכוניות האויב בהג קפץ על אחד המכוניות העומות נשק כדי להוציאה מטרה הקרוב ולקרות שילל את הנשק אשר בה הוא נדרסק בהתפוצצו שאריתיה ונפל חלל.

על מעשה זה זכה ליקר גבורה
אית הדינות הנלהבות ביום 1 באפריל 1948

1948-1-1
שם המפקד

שם המפקד

שם המפקד

מלכות הליגה

כיבוש ערים מעורבות
לנדאו עמנואל

בילה גולה לטעם מדינת ישראל

קריית מוצקין יום 1 באפריל 1948

וזאת אשר עשה

התקפה ליד קריית מוצקין על ידי חטיבת נשק ותחמושת של האויב, הנהגה על ידי מפקד החטיבה, שהסתער על מכוניות האויב בהג קפץ על אחד המכוניות העומות נשק כדי להוציאה מטרה הקרוב ולקרות שילל את הנשק אשר בה הוא נדרסק בהתפוצצו שאריתיה ונפל חלל.

על מעשה זה זכה ליקר גבורה
אית הדינות הנלהבות ביום 1 באפריל 1948

1948-1-1
שם המפקד

שם המפקד

שם המפקד

שיירת מוצקין 17.3.48
אחת המכות הקשות בהן הוכתה חיפה הערבית היתה השמדת שיירת הנשק עליד קריית מוצקין. בה נהרג מפקד חיל המצב בחיפה הערבית מולאום (סגן) מחמד אל חמד אל חוניטי ומלווייו. אבדן הנשק והתחמושת פגע במוראל האוכלוסיה הערבית בחיפה ובאמונתה בהמשך כוח עמידתה. על מעשי גבורה בפעולה זו זכו באות "גיבור ישראל" שנים: עמנואל לנדאו ואברהם אביג'ורוב.

הקרב על חיפה

כרמלי בתכנית ד' (קטעים)

ההפעלה הכוללת של תעודתך האופרטיבית — תיעשה לפי הוראה מיוחדת, שתצא עם הכרות מצד ד'.
 עליך יהיו מוטלים, במסגרת התעודה האופרטיבית הכללית, התפקידים הבאים: — — —
 (5) תפיסת השלטון והבטחת השרותים הצבוריים
 א. בעיר חיפה: —

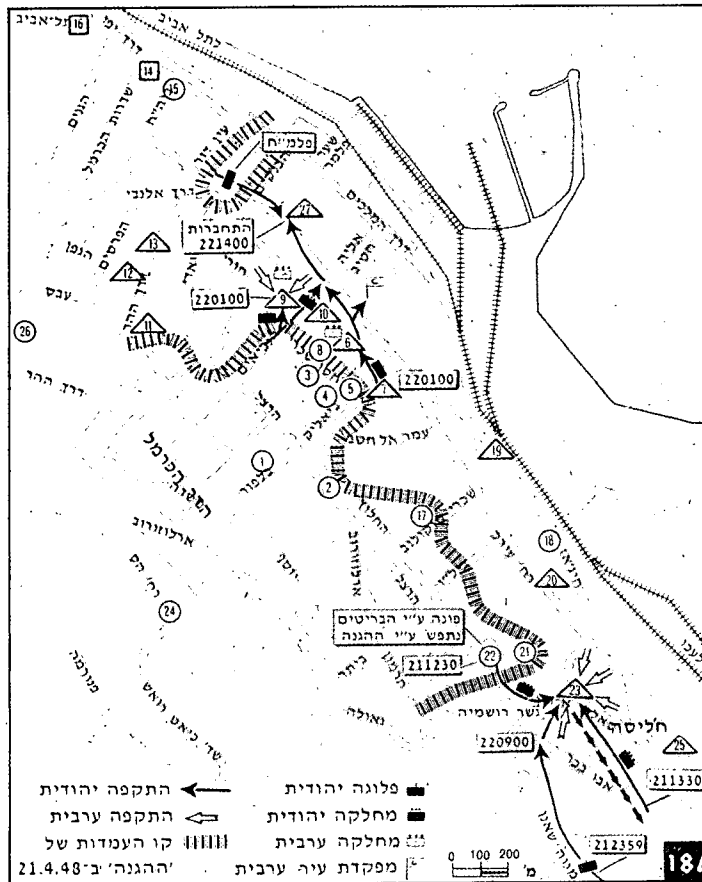
- תפיסת הנמל
- תפיסת מרכז הרכבת
- תפיסת תחנת הרכבת המזרחית
- תפיסת בתי המלאכה של הרכבת
- תפיסת הדאר המרכזי
- הבטחת תחנות החשמל. כן גם הבטחת מערכת החשמל (הכוונה להכנת הבטחות לשרותי התיקון ולא הבטחת המערכת עצמה).
- הבטחת בתי הזיקוק ומיכלי הדלק.
- ב. כן גם לגבי נכסי: — המשטרה; דאר, טלפון וטלגרף; מחלקת העבודות הצבוריות; מחלקת החקלאות; המחלקה הרפואית והוטרינרית — אשר בכל מרחב חטיבתך.

"לאחראים לענייני הערבים והיהודים בחיפה:

"כמשך השבועיים האחרונים אירעו התנגשויות רבות בין ערבים ויהודים. את אלה יש להפסיק ויש להשליט שלום וסדר בחיפה.
 "אין בכוונתי לערב את הצבא והמשטרה במידה כלשהי בהתנגשויות ערביות-יהודיות.
 "בכוונתי לשמור על הכבישים ועל השטחים הדרושים לי כדי לאפשר לבריטים לעזוב את ארץ-ישראל במשך שלושה שבועות דרך נמל חיפה..."

בבוקר ה-21.4.48 פירסם המפקד הבריטי, גנרל סטוקוול, את ההודעה הבאה:

- ① הטכניון
- ② האמפיתאטרון
- ③ בית המשפט
- ④ העיריה
- ⑤ בית הממשלה
- ⑥ מרכז הטלפונים
- ⑦ ביה"ס הערבי (בראש הבורג')
- ⑧ משטרת הכרמל
- ⑨ בית חורף (הנהלת הרכבת)
- ⑩ בית הכנסת 'הַדָּת קוֹדֶש'
- ⑪ קולג' אנגלי לנערות
- ⑫ בנין I.P.C.
- ⑬ ביי"ס ערבי ובית חולים
- ⑭ בנין חברת 'שלי'
- ⑮ תחנת 'אגד'
- ⑯ תחנת המשטרה המערבית
- ⑰ שוק תלפיות
- ⑱ הטחנות הגדולות
- ⑲ תחנת הרכבת המזרחית
- ⑳ ביח"ר ערבי לסיגריות
- ㉑ הבתים המשותפים
- ㉒ בית התעשייה
- ㉓ בית ועד שכונות המזרח
- ㉔ הערביות (בית 22 אנה)
- ㉕ ביה"ח רוטשילד
- ㉖ ביח"ר ערבי לסיגריות
- ㉗ קבר עבאס אַפֵּנְדִי
- ㉘ קולג' ערבי

כרטא

⑧ בשליטת ההגנה בשליטה ערבית ⑬ בשליטה בריטית

הודעה יחידות הקרב של

הארגון הצבאי הלאומי בכבוש חיפה

אחדות לוחמת קמה בשדה הקרב. הוכחה לאמת ישנה נושנה זו נתנה לנו שוב ברחובות חיפה. שם, בעיר העתיקה, עמדו חיילי ההגנה והארגון הצבאי הלאומי בקו אחד, יחדיו הסתערו על עמדות האויב, יחדיו הלמו בו, יחדיו הבקיעו את מבצריו ואלצוהו להכנע.

ללא פחד ומתן מוקדם, ללא שיחות ארוכות ומיגעות, אלא בתוקף המציאות הקרבית נוצרה אחדות הנשק העברי. אחדות הכביש, אחדות הנצחון. באותו יום בלתי נשכח, היו גם באפריל, פנה המפקד מטעם ההגנה באיזור הדר הכרמל למפקד המקומי של הארגון הצבאי הלאומי ובקשהו לכבוש את המבצר הערבי שחלש על עורק התחבורה החיוני והרר הכרמל ולאץ את תושביו להסתגר בבתיהם מאימת כדורי המות של הסורעים הערביים.

הם הסתערו על מבצר האויב שפלט אתו מכל סוגי הנשק. קרב קשה התחולל במבואות הבית המבוצר. אנשי הכנופיות נדחקו תחת לחץ האש שלנו לתוך כתליו. הקרב נמשך על כל קומה וקומה. המבצר הערבי נכבש. חכנופיה שאימה על הדרר הכרמל יומם ולילה-חוסלה. הוסר הסייט מאלפי אורחים עבריים. פולסה הדרך להתקדמות לשטח האויב ולכבושים נוספים באיזור וואדי ניסאס.

**הארגון הצבאי הלאומי
בארץ-ישראל**

מוצאי שבת, ט"ו ניסן תש"ח.

טיוטת תנאי הכניעה לערביי חיפה

1. קיבלו הנשק של הקרב...
2. באחר שהערבים ביקשו את התערבותו להפסקת הקרבות...
3. הקרבות נמשכו...
4. הנשק של הקרב...
5. הקרבות נמשכו...
6. הנשק של הקרב...
7. הקרבות נמשכו...
8. הקרבות נמשכו...

ב-22.4.48 פנה מפקד כוחות הצבא הבריטי, הגנרל סטוקוול, באמצעות עורך-דין סולומון למפקד חטיבת כרמלי וביקש לדעת את תנאי הכניעה, מהאחר שהערבים ביקשו את התערבותו להפסקת הקרבות. משה כרמל רשם את טעיפי תנאי הכניעה. בתיווכו של גנרל סטוקוול נפגשו בכניין העיריה נציגים של ערביי חיפה, נציגי הצד היהודי ונציגי הצד הבריטי. משהוצגו תנאי הכניעה בשני ימים קלים שהכניס גנרל סטוקוול, וול בפני המשלחת הערבית, מאנה זו לחתום עליהם. מסתבר שכלחץ המופתי ביכרו הערבים לעזוב את העיר בהנחה שמועד הפלישה קרב והארץ כולה תיפול ממילא לידיהם.

טבריה היתה העיר המעורבת הראי שונה שנכבשה על ידי כוחותינו. בשחרור העיר נטלו חלק כוח מח טיבת גולני ויחידות מגודר "הגליל" של הפלמ"ח.

אל תושבי טבריה!

התושבים הערבים עזבו את העיר. טבריה עברה כלה לידינו.

הנני מכריז על

משטר עברי עצמאי בעיר.

מפקד ההגנה בטבריה.

מטכל/אגם/1
מב/50
25 אפריל 1948

מבצע "יפתח"

סאשה
גולני
מועצה
אגא, אכא, ש.ר., ח.א., קשר

תעודת מבצע יפתח

- ידיעות:** א. האויב — שם בשחוף עם יפת עושה מאמצים להשתלט על נקודות מפתח בגליל העליון על מנת למנוע את התבססותנו בהן — והכנה לפלישה מבחוץ.
 ב. כחותינו — יחידות פלמ"ח, ח"ש ונפת תל-חי.
המגמה: השתלטות על מרחב תל-חי וגבושו לקראת פלישה מן החוץ.
השיטה: א. לכידת נקודות המפתח הנמצאות בידי האויב על מנת ליצור בסיסים לפעולה בעתיד.
 ב. השתלטות על עורקי התחבורה ושמירתם.
 ג. התבססות במרחב ויצירת אזורים מוגנים.
כוחות: במבצע זה ישתתפו: —

גדוד 3 מ

גדוד 11

יחידות נפת תל-חי

גדוד 1 מ לכשישתחרר מתפקידו אצל כרמלי.

מנהל האג"מ

ערב מבצע "יפתח" ועם הפינוי הבריטי מהאיוור בוצעו שתי פעולות להשתלטות על משטרת נבי יושע. על מעשה גבורה במהלך הפעולה השנייה, שנערכה ב-20 באפריל 1948, קיבל יזהר ערמוני אות "גיבור ישראל".

משרד הביטחון וההגנה
מחלקת המבצעים
 תעודת מבצע יפתח

מפקד ההגנה בטבריה

הנני מכריז על

משטר עברי עצמאי בעיר.

מפקד ההגנה בטבריה

25 אפריל 1948

מב/50

אג"מ

מברק על כיבוש צפת 10 במאי 1948

אל: מועצה מטכ"ל/אג"מ

מאת: יפתח

כל העיר צפת לרבות משטרת כנען בדינו. על בניין המשטרה מתנוסס הדגל העברי. היום עסקו אנשי הגדוד ה-3 בסריקת הרובעים הערביים ובמיון השלל, בשעות אחר הצהריים חדרו אנשינו למשטרת כנען, הוברר שהבניין פונה עם כל העיר. מכואות הבניין מוקשו. אנשינו פרצו אל הבניין דרך החלונות, בשעה זו עוסקים בבדיקת הבניין ובחיסול המוקשים. יחידות אחרות עוסקות בפינוי הכביש הראשי ממחסומים ומוקשים, מחר בצהריים יפתח הכביש לתנועה, בבית החולים הערבי נמצאו מספר פצועים. מחרתיים נורידם לטבריה, יש לטפל בצלב האדום שיקבלם תחת חסותו. בבתים נמצאו גויות נוספות של ערבים, שטרם נקברו. נמצאה כמות נשק ותחמושת נוספת וציוד יפני עשיר. השלל ימסר לפיקוד הועדה לטיפול ברכוש האויב, פרט למצרכים היכולים לשמש את היחידות הלוחמות.

במהלך מבצע "יפתח" נכבשה העיר צפת עליידי כוח מהגדוד השלישי של הפלמ"ח.

מבצע "חמץ"

מטכ"ל/אג"מ

22 אפריל 1948

מצע למבצע "חמץ"

כללי.

הכפרים: יהודיה, כפר אנה, סאקיה, חייריה, סלמה, תל-אריש, יזור, בית דגן — חוצצים בין חטיבות: אלכסנדרוני, קריתי, גבעתי. כפרים אלה מונעים בעד כיתורה השלם של יפו וסוגרים בעד כחותינו את הדרך ללוד.

מבצע "חמץ" בפיקודו של מפקד חטיבת אלכסנדרוני, דן אבן (אפשר טיין). תחת פיקודו פעלו כוחות מה: חטיבות: "אלכסנדרוני", "קריתי" ו"גבעתי".

המגמה.

טהור השטח בין חטיבות אלכסנדרוני, קריתי וגבעתי לשם:

א) כיתורה של יפו ונתוקה.

ב) פתיחת הדרך ללוד.

הכחות.

אלכסנדרוני גדוד

גבעתי גדוד

קריתי כחות כפי יכלתו לפעולות הסחה והגנה מקומית.

הארגון הצבאי הלאומי

בארץ-ישראל

מחוז תל-אביב.

ט"ז ניסן תש"ח

הודעה

א. הבוקר, בשעה 6.40 עברו חיילינו להתקפת-נגד על יפו הפורעת המתקיפה זה זמן רב את תל-אביב באש מרגמות כבדות.

ב. עמדות ההגנה באיזור המותקף קבלו הודעה על התחלת ההתקפה.

בעוד כוחות "חמץ" נערכים למבצע, פתחו כחות אצ"ל ב-25.4.48 בהתקפת מצח על שכונת מנשיה צפונית ליפו. לאחר יומיים הצליחו כחות אצ"ל להגיע לחוף הים ולנתק את מנשיה. הכיבוש הושלם ביי"ט ניסן תש"ח.

28.4.48

להלן הודעות שפרסם מפקד מחוז תל אביב של האצ"ל במהלך המבצע:

י"ז ניסן תש"ח

הודעה

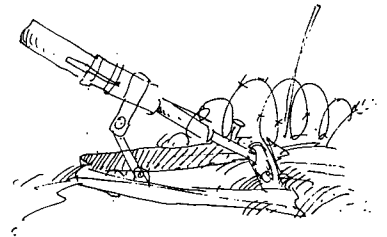
הבוקר, בשעה 10.00 חודשה ההתקפה על יפו. חיילינו חדרו עמוק לעמדות האויב והשמידו מספר עמדות מבוזרות ביותר. חלק של תחנת הרכבת ביפו נכבש ונמצא בידי חיילינו. הקרב, שנמשך שעות מספר, היה קשה ביותר. למערכה נגד חיילינו הוטלו טנקים בריטיים על מכונות-ירייה כבדות ותותחים. בזמן ההסתערות הרעישה סוללת מרגמות שלנו את רכוזי האויב וגרמה נזקים חמורים. פורעים רבים מאוד נפגעו בהסתערות ובהרעשה. אבודותינו: חלל אחד ו-5 פצועים.

הודעה

י"ח ניסן תש"ח

היום י"ח ניסן תש"ח הוסיפו חיילינו לחדור לעמדות האוייב ביפו. בקרבות קשים הושמדו ונכבשו עמדות מבוצרות. נמשכת הבריחה ההמונית מיפו הפורעת.

הודעה

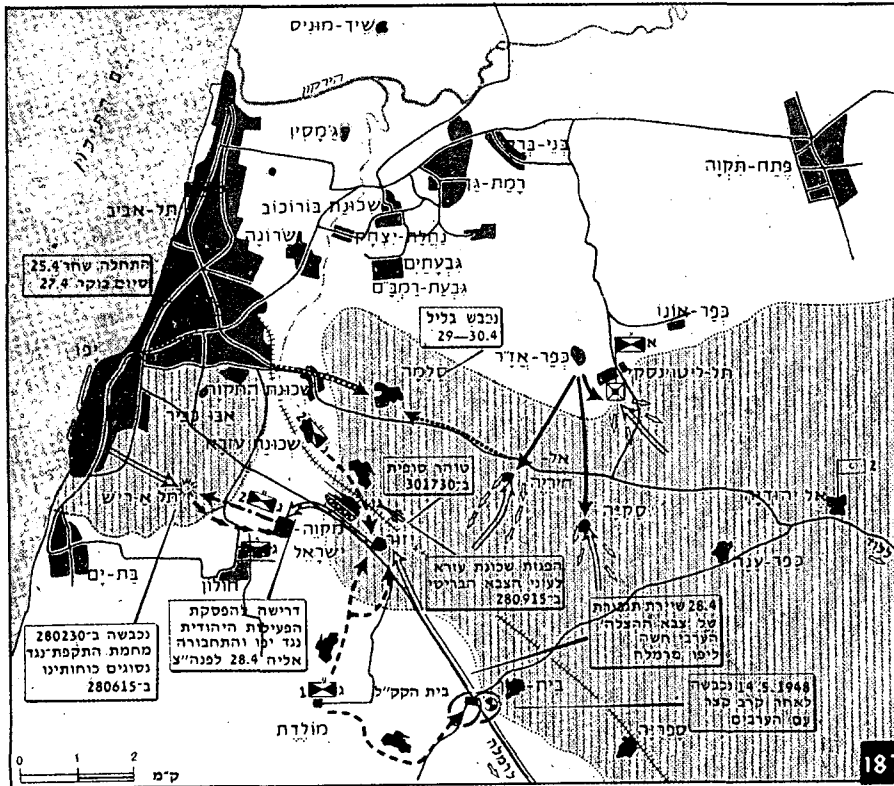
י"ט ניסן תש"ח

הבוקר, בשעה 6.30 הושלמה תנועת האגוף והכתור של מנשיה. אחרי קרב בלתי פוסק של 18 שעות ואחרי עבודת נמלים של מתנדבים וחפרים, הגיעו חיילינו לחוף הים. עמדה אחרי עמדה של האוייב הושמדה או נכבשה. עם השלמת הכיתור החלו חיילינו להתקדם בשלושה ראשים לעומקה של מנשיה וכבשו עמדה אחרי עמדה — וביניהן מבוצרות ביותר של הצבא הסורי והעירקי. משטרת מנשיה נכבשה בהסתערות והונף עליה דגל הלאום. התנגדות האוייב הלכה וקטנה. כעבור שעות מספר חוסלה לחלוטין. מלבד סביב למסגד חסן בק, אשר ממנו הוסיפו הפורעים להמטיר אש על חיילינו המתקדמים. הערבים נדרשו להכנע, כדי שלא לפגוע תוך כדי קרב במקום הקדוש למוסלמים.

הפורעים נכנעו. למסגד הובטחה חסינות. נלקחו עשרות שבויים מבין הצבא הסורי והעירקי. נלקח שלל רב בנשק, תחמושת וציוד צבאי. חיילינו חמלו על נשים וילדים, זקנים ונכנעים. לא פגעו בהם. הנשים והילדים ימסרו לידי הצלב האדום.

מפקד המחוז

מפת מבצע "חמץ" וכבוש יפו.

- ג מפקדת חטיבת 'גבעתי'
- ג גודד 1 של 'גבעתי'
- ה התקפת 'גבעתי' שלב א' ←
- ה התקפת 'גבעתי' שלב ב' ←
- ה נסיגה ←
- ק מפקדת חטיבת 'קרית'
- ק התקפת 'קרית'
- א מפקדת חטיבת 'אלכסנדרוני'
- א שלב א' 28.4.48 התקפת "אלכסנדרוני" ←
- א שלב ב' ←
- א מפקדת גדוד אצ"ל
- א התקפת אצ"ל ←
- א מפקדת הכוח הערבי ביפו
- א מפקדת חסן סלמה
- א התקפה ערבית
- א כוח בריטי
- א תותח 'צבא ההצלה' הערבי
- א משוריינים
- א שטח בידי יהודים
- א שטח בידי ערבים

פעולת הכבוש — מתוך סכום המבצע של האצ"ל

ביום הששי ערב הפסח, י"ד ניסן תש"ח, בין השעות 3-1 לפנות בוקר ניתן האות. בישיבה משותפת של מפקדת הארגון והמ"ת (מחלקת התיכנון) הוחלט על ביצוע המשימה. הכוחות שהוקצבו לביצוע הועמדו על: 5 פלוגות קרביות (600 איש), 2 פלוגות שרותים (240 איש).

מהן:

4 פלוגות תל-אביביות, 1 פלוגה נתניתית, 1 פלוגה מגוש דן, 1 פלוגה ממושבות הדרום.

הוקצב ציוד מגוון של:

180 רובים, 400 סטנים, 35 מקלעי-ברז, 40 אקדחים, 2 פיאטים, 2 מרגמות "3", 2 טון חמרי נפץ, 20 טון פגזי מרגמות, 60.000 כדורים.

כ-100 כלי רכב גויסו.

יחידת שריון מורכבת מ-4 משורינים נקראה אף היא.

מחלקת ההנדבה עשתה מאמץ על אנושי והכינה בזמן קצר כ-200 מנות ממינים שונים.

דף מס. 1
מטה חמץ
271400

סודי-בהחלט
מידי

גבעתי/חמץ
אלכסנדרוני/חמץ
קריתי/חמץ
חיל תותחנים

מטכ"ל/אג"ם, מטכ"ל/אגא, מטכ"ל/אכא
קשר. ש.ר.
יומן, קצין מנהלה, קצין מודיעין

הנדון: פעולת חמץ — פקודת מבצע מס. 1

א. הידיעות

1. אויב. שינויים מ-261330:
כח האויב ביאזור מגיע ל-100-150 איש.
הליגיון הערבי שחנה בבית נבאללה עזב את המקום. לפי ידיעות לא בדוקות הוא נמצא עתה בוילהלמה. הכוח מונה כ-100 איש עם רכב שריון.
ליפו הובטחה עזרה ע"י חסן סלמה. כן יש ידיעות על כ-6 תותחים. מהם 2 כבדים שצריכים להגיע ליפו. הלך הרוח ביפו השתפר במקצת, אעפ"י שעדיין עוזבים עשרות את העיר.
2. כוחותינו: אין שינוי מ-261330.

ב. התפקיד בשלב הראשון:

1. חטיבת אלכסנדרוני: כבוש הכפרים סקיה וחריה. נתוק כפר סלמה, התבצרות בחיריה וסקיה, טהור סלמה מאויב, רתוק כפר יהודיה וכפר אנה, רתוק מחנה האויב בראש העין ע"י הפלמים.
2. חטיבת גבעתי: כבוש המבצר תל-אריש, כבוש הכפר תל-אריש, כבוש שכ' דרויש ובית ביבי — השמדת האויב במקומות אלה והריסתם והתבצרות במבצר תל-אריש.
3. חטיבת קריית: רתוק כפר סלמה, מנשיה, ג'בליה, רתוק שכ' אבו-כביר ובית המטבחיים (סתנה), הבטחת בסיס הפעולה של גבעתי וקו התחבורה שלו, החלפת כוחות גבעתי בתל-אריש אחרי ההתבצרות והתבצרות בכפר סלמה אחרי הכיבוש.

ג. השטח:

1. חטיבת אלכסנדרוני וגבעתי בהתאם לתכנית החטיבות כפי שהוסכם עם מפקד חמץ.
2. חטיבת קריית: ראה תכנית האש דלהלן. תפיסת המבצר תל-אריש וכפר סלמה מיד אחרי שהחיש יתבצר בהם. כוחות קריית יהיו מוכנים לתפקיד זה משעת האפס.
3. תותחנים: רתוק המבצר תל-אריש ע"י חוליה. מניעת התקפת נגד ע"י משורינים מעמדות במבצר תל-אריש. הבטחת האגף השמאלי של חטיבת אלכסנדרוני בפני התקפת משורינים מכוון יהודיה וכפר אנה.

יפו היתה מטרה חמור והציקה לשוב היהודי הגדול בתל-אביב. אולם בשל שיקולים מדיניים וצבאיים לא הותקפה עד לשלהי אפריל. במועד זה תכנן המטה הכללי את מבצע "חמץ" (שנקרא כך על שום שתוכנן לחול בשבוע הפסח). מגמת המבצע היתה לכבוש את הכפרים הערביים הסובבים את יפו, ובכך להביא לכניעתה. במקביל תכנן האצ"ל את כיבוש שכונת מנשיה ביפו. בליל 27-28 באפריל נפתח מבצע "חמץ". כוחות "אלכסנדרוני" כבשו את הכפרים חיריה וסקיה, ואת חלקו הדרומי של מחנה תל-השומר. התקפת חטיבת "גבעתי" על תל א-ריש נהרפה באבדות כבדות אך גרמה לריתוק הכוח הערבי לגזרת תל א-ריש, כולל גודר של "צבא ההצלה", שהגיע ליפו בבוקר ה-28 באפריל. פעולה זו הקלה את הלחץ מעל כוחות אצ"ל במנשיה. ב-30 באפריל תפס כוח מחטיבת "קריית" את סלמה וכוח מחטיבת "גבעתי" את יאזור.

ד. תכנית-האש:

חטיבות אלכסנדרוני וגבעתי: אש מסייעת לכוחותיהן בהתאם לתכנית החטיבות.
חטיבת אלכסנדרוני: רתוק יהודיה בשעה 15+0.
חטיבת קריתי: רתוק סלמה, מנשיה, ג'בליה, שכ' אבר-כביר ובית המטבחיים (סחנה) בשעה 20+0.
תותחנים: רתוק מבצר תל-אריש בתאום עם חטיבת גבעתי, תפקידים נגד שריון למטרות שיופיעו.

ה. כוחות-יפת

1. כונתנו לא לפעול נגד כוחות יפת.
2. במקרה שכוחות יפת יתערבו בקרב — על המפקד במקום להודיע למפקד יפת שהוא פועל תחת פקוד של מפקד גדוד/חטיבת/חמץ ועליו להתקשר עם מפקדו לקבלת הוראות. מפקד חמץ יעביר לו את הוראותיו בקשר להתנהגות כוחותינו.
3. כשמפקד יפת יתן אולטימטום לעזיבת המקום שנכבש והתערבות המפקד היותר גבוה לא הועילה, יש להסכים לכך בתנאי שלא תהיה בזה פגיעה בכבוד היחידה ובתנאי שלא למסור את נשקנו ואת אנשינו למאסר.
4. לדרישה למסור את הנשק או להסכים למאסר אנשינו יש להתנגד בכל האמצעים העומדים לרשותנו. במקרה זה מותרת נסיגה מסודרת תחת חפוי אש לבסיסי היציאה.

ו. כוחות-שם

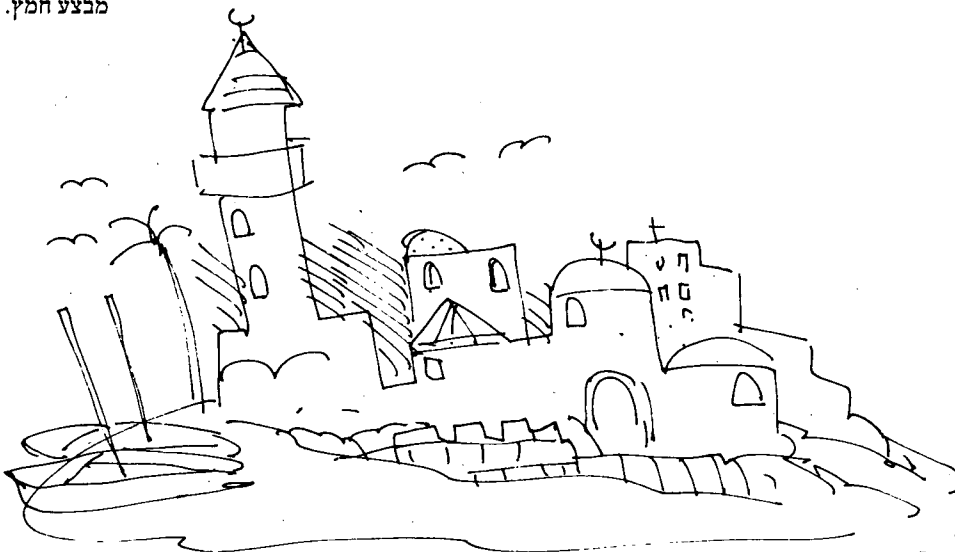
1. יש להימנע מפגיעות בנשים וילדים ככל האפשר.
2. שבויים יש להעביר למטות החטיבות. קצין המודיעין יעביר הוראות נוספות בקשר לאסוף שבויים. כל הדוקומנטים שימצאו בידי השבויים — יש לאסוף בחבילה ולמסור יחד עם השבויים.
3. את הנשק יאספו בהתאם לסדורים של החטיבות וכן כל שלל בעל ערך מלחמתי. לקיחת שלל ע"י בודדים — אסורה בהחלט. כל מפקד במקום אחראי לכך שלא יהיו מעשי הפקרות, שוד, או פגיעה במקומות קדושים.
4. תושבים אזרחיים של מקומות שנכבשו יורשו לעזוב את המקום אחרי שיערך אצלם חפוש אחרי נשק...

ז. קשר

1. מטה חמץ: קריתי.
2. מטה אלכסנדרוני/חמץ: תל-לטוינסקי.
3. מטה גבעתי/חמץ: בית-ספר חולון.
4. מטה קריתי/חמץ: קריתי.
5. ר.כ. תכנית הקשר.
6. החל משעת האפס ישלחו מדי שעה עד להודעה חדשה דוחים על המצב. שמות סתר: ראה נספח.

ט. שעת-האפס: 280045

מפקד
מבצע חמץ.

הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל

ג' אייר תש"ח (12.5.48)

הודעות

יפו נכנעה לתל-אביב. יפו הפורעת חרלה להתקיים כבסיס להתקפה על תל-אביב. ביפו יעמוד חיל מצב עברי. זוהי התוצאה הסופית של התקפת הארגון הצבאי הלאומי על מרכז המרכזים של הפורעים הערביים שאיים על הכרך העברי בהרס וחרבן. נצחונה של חרב הארגון הצבאי הלאומי בחזית יפו הוא נצחון מלא.

המפקד גדעון שלנו — אחר מגדולי המפקדים הקרביים בישראל — שתיכן את תכנית ההתקפה על יפו ואף ביצע אותה בראש חייליו, ישא בתולדות עמנו את השם כובשה של יפו. בחיל המצב העברי, שישמור על החוק ועל הסדר ביפו, תשתתף בודאי — אין אנו רוצים להטיל ספק בכך — יחידה של הארגון הצבאי הלאומי, אשר חייליו הם שהביקעו את מבצר האויב וכבשוהו בדם טובי הלוחמים.

לאחר כיתור יפו הוטל על חטיבת "קרית" להשלים את כיבוש העיר. הבריטים ניסו לסייע לערבים על-ידי תקיפת עמדות אצ"ל (ב' 28 וב' 29 באפריל 1948). התערבות הבריטים לא עזרה. הבריחה מן העיר נמשכה ולקראת ה-13 במאי 1948 נותרו בה כמה אלפי בני-אדם. באותו יום חתמו חברי ועדת החרום של ערביי יפו על הסכם הכניעה. מיכאל בן-גל — מפקד ההגנה במחוז ת"א ומפקד חטיבת "קרית".

הסכם הכניעה של יפו

AGREEMENT

between The Commander of the HAGANAH, Tel-Aviv District (which includes Bat-Yam, Holon, and Mikve Israel);
and The Arab population of the area enclosed by Tel-Aviv, Mikve-Israel, Holon and Bat-Yam;
on 13th May 1948
at Headquarters, Haganah, Tel-Aviv District

WHEREAS the undersigned,
AHMAD EFFENDI ABU LABAN
SALAH EFFENDI EL NAZER
AMIN EFFENDI ANDRAUS
AHMAD EFFENDI ABUL RAHIM
are the Emergency Committee of Jaffa;

AND WHEREAS they are in Jaffa in order to direct the affairs of the Arabs in the area above defined, following their declaration that Jaffa is an undefended area;

AND IN ORDER TO preserve and maintain the peace and welfare of the Arabs in the area above defined;

THEY THEREFORE HEREBY solemnly declare and affirm that all Arabs in the area above defined are represented by them;

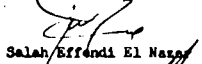
AND THAT they will carry out all instructions given and to be given by the Commander of the Haganah, Tel-Aviv District, and/or by any Officer designated and/or authorized by him, today and at any further date;

AND THEY further solemnly declare and affirm that they have read the instructions given today by the Commander of the Haganah, Tel-Aviv District, to the Arabs in the area above defined, and have countersigned these orders as a token that they have fully understood them and that they undertake full responsibility that the instructions will be properly carried out by the Arabs.

IT IS UNDERSTOOD that the Haganah always does respect and will respect the Geneva Convention and all International Laws and Usages of War.

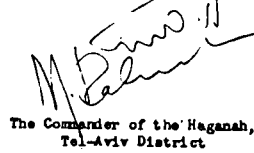
IN WITNESS WHEREOF they hereby affix their signatures this thirteenth day of May 1948, whilst at the Headquarters of the Haganah, Tel-Aviv District.

Ahmad Effendi Abu Laban

Salah Effendi El Nazer

Amin Effendi Andraus

Ahmad Effendi Abdul Rahim

The Commander of the Haganah,
Tel-Aviv District

We hereby testify and solemnly affirm the signatures of the above Ahmad Effendi Abu Laban, Salah Effendi El Nazer, Amin Effendi Andraus and Ahmad Effendi Abdul Rahim.

הסכם

בין מפקד ההגנה, מחוז תל-אביב (הכולל את בתים, חולון ומקוה ישראל); ובין האוכלוסיה של האיזור המוקף על ידי תל-אביב, מקוה-ישראל, חולון ובתים. ביום ה-13 במאי 1948, במרכז הפיקוד של ההגנה, מחוז תל-אביב, הואיל והחתומים מטה: אחמד אפנדי אבו-לבן, סלאח אפנדי נאזר, אמין אפנדי אנדריאוס ואחמד אפנדי עברול רחים — הם ועדת-החרום של יפו:

והואיל והם נמצאים ביפו כדי לנהל את עניני הערבים באיזור המוגדר לעיל, עקב הכרותם, כי יפו היא איזור בלתי-מוגן; וכדי לשמור ולקיים שלומם וטובתם של הערבים באיזור מוגדר לעיל, —

לפיכך הם מצהירים בזאת חגיגית ומאשרים, שכל הערבים באיזור המוגדר לעיל מיוצגים על ידם; ושהם יבצעו את כל ההוראות הניתנות והעתירות להנתן על-ידי מפקד-ההגנה, מחוז תל-אביב, וכן — או — על ידי כל קצין שמונה או שנתנה לו סמכות לכך, היום הזה, או בכל תאריך אחר שהוא בעתיד;

כמו כן הם מצהירים ומאשרים בזה חגיגית, שקראו את ההוראות שניתנו היום על-ידי מפקד-ההגנה, מחוז תל-אביב, לערבים שבאיזור המוגדר למעלה, והם חתמו מצדם על פקודות אלה, כאות לכך, שהבינו אותן במלואן ושהם נוטלים על עצמם את מלוא האחריות, שהוראות אלה תבוצענה כראוי על-ידי הערבים.

מוכן, שההגנה מכבדת ותכבד גם בעתיד את הסכם ז'נבה ואת כל החוקים והנוהגים הבינלאומיים של המלחמה. ולראיה באנו על החתום בזה, ב' 13 במאי 1948, במרכז הפיקוד של ההגנה, מחוז תל-אביב.

(—) מיכאל בן-גל

מפקד ההגנה, מחוז ת"א:

(—) אחמד אפנדי אבו-לבן

(—) סלאח אפנדי נאזר

(—) אמין אפנדי אנדריאוס

(—) אחמד אפנדי עברול רחים

ירושלים במערכה

עלון ידיעות

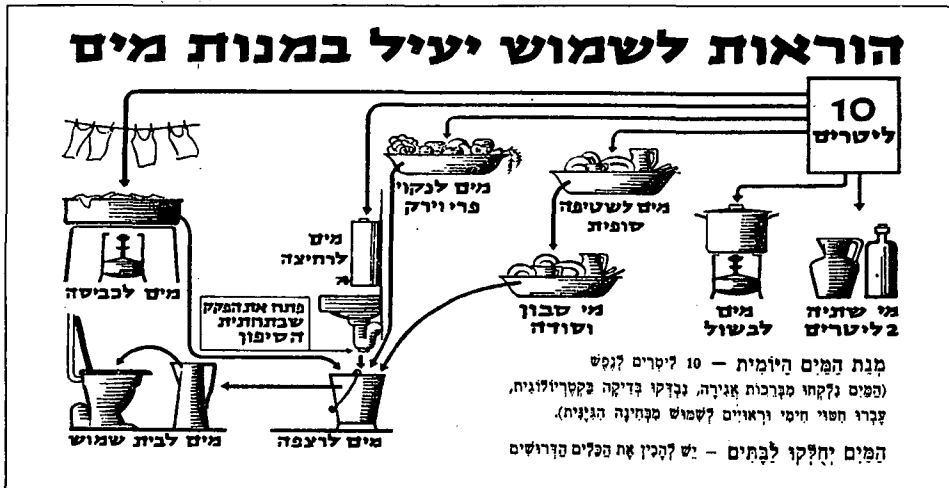
אל תושבי העיר העתיקה

ירושלים במצור

על העיר ירושלים הוטל מצור עוד בראשית המלחמה. הערבים תקפו את קוי התחבורה אליה, איימו לנתקה מהשפלה, למנוע אספקת מצרכים חיוניים אליה ולהכניעה ברעב. לבר ממצרכי המזון היתה העיר תלויה גם באספקת מים. את מרבית המים הדרושים לצרכיה קיבלה ירושלים ממעיינות ראש העין והמים הוזרמו אליה באמצעות שלוש תחנות שאיבה, שהיו ממוקמות בשטחי שליטה ערביים. היה ברור, שעם הפינוי הבריטי ינתקו הערבים את צינור המים והעיר תשאר ללא אספקת מים. על מנת לקדם את פני הסכנה החלו בדצמבר 1947 לאגור מים בבורות, אשר נחתמו ונשמרו לשעת צורך.

ב-15 במאי ניתקו הערבים את צינור המים. מלאי המים שנאגר עשוי היה להספיק למאה וחמישה עשר יום, אם תקבל כל נפש עשרה ליטרים מים ליום. בהדרגה צומצמה מנת המים היומית והגיעה לכדי שישה ליטרים מים לנפש. עלוני הרכבה, שהופצו בעיר, הדריכו את התושבים בשימוש יעיל וחסכוני במים. עלוני ההרכבה הופצו על-ידי ועדת ירושלים. בראשותו של דב יוסף.

"קול המגן" הודיע בשידורו ביום י"ח אדר ב'. האויב אזור את כל כוחותיו כדי להכניע את ירושלים העברית. זה זמן רב מנסה האויב למנוע את האספקה לישוב העברי. המזימה לא תקום הודות למסירותם ועקשנותם של הנהגים והמלואים. משלוחי האספקה בכמות שהיא מגיעה אפשרה להכין מלאי. אך איש אינו יודע כמה זמן תצטרך ירושלים העברית לעמוד במצור ועלינו לדאוג לכך שלא נעמוד בפני מחסור. אין להתעלם מהקושיים והסבל אולם הצבור ידע גם כן לעמוד במשמעת ורוח איתנה כמו נגד פעולות צבאיות. נדאג לכך שהאספקה המובאת תמצא דרכה אל השוק הכללי ולא לאגירת יחידים. נשים קץ לספסרות והפקעת מחירים ועל הציבור העברי למסור על כל עבירה למוסדות הבטחון הישוביים.

מטכ"ל/אג"מ/1
מב/27
19 באפריל 1948

סודי בהחלט

יבוסי
מועצה-הראל
עציוני

תעודה למבצע יבוסי

- ידיעות: 1. האויב מרכז את כוחותיו למכה נגדית בסביבות העיר י"ם. בית צוריק, בית איקסה - בידו במגמה לנתק מחדש את הקשר לעיר ולהשתלט על ירושלים.
2. "יפת" עומד לפנות בחלקו את העיר ואת הבניינים - ג'נרלי - המגרש הרוסי, אפ"ק - הדואר - בניין דוד - בית חולים איטלקי, שמהיום את השלד העיקרי לשליטה על העיר.
3. בסביבה הקרובה לשייך ג'ראח מנתק את הקשר עם הדסה, נוה יעקב ועטרות. כוחותינו מרוכזים בישובי הסביבה. ובעיר, גדוד "הראל" שני שולט ומבטיח את הקטע בין באב-אל-ואד - י"ם.
- המגמה: א. לטהר את סביבת ירושלים ע"י כיבוש והריסת בסיסי אויב. ב. להבטיח את השליטה על העיר ע"י תפיסת בניינים בעלי ערך טאקטי. ג. לשחרר את העיר מהמצור. ד. לשלוט בקטע מים ועד באב-אל-ואד למעבר שיירות.

השיטה: פעל ע"י הכוח שכרשותך לקראת מילוי המגמה לפי השיטה שתיקבע על-ידיך.

הרכב הכוח: מטה יבוסי; מטה חיל "הראל"; מטה עציוני;
גדוד הראל ראשון, גדוד הראל שני עם יחידות נשק מסייע;
גדוד עציוני 61, 62, 63 - בחלקם;
פלוגת עציוני "נעם"

10 משוריינים קרביים (בתוספת לקיימים אצל עציוני)
יחידות שרותים; קשר, תחבורה, מנהלה.

מנהל האג"מ
דין

סיוע אוירי
מטוס סיור בבסיס נען.

"הראל" במבצע "יבוס" (לוח פעולות)

התפקיד: תשובה על הפגיעה בשיירת "הדסה". שחרור העיר ירושלים.

נתונים: הצבא הבריטי הפסיק את חסותו על השיירות בתחומי העיר וכתוצאה מזה: שיירת המוות של "הדסה", ניתוק הקשרים בין העיר ומקור-חיים, תלפיות ורמת-רחל בדרום והר-הצופים בצפון.

הצבא הבריטי עמד לפנות את ירושלים ואת הבנינים האסטרטגיים העיקריים שנתנו את השליטה בעיר (בנין ג'נרלי, מגרש הרוסים, אפ"ק, הדואר, מלון "המלך דוד", בית-החולים האיטלקי).

מטרות: הבטחת שליטתנו בעיר ע"י כיבוש בנינים בעלי ערך טקטי, המהווים עמדות-מפתח, משיפוננו ע"י האנגלים; פתיחת הדרך לאוניברסיטה; התחברות עם השכונות הנצורות בדרום ירושלים.

תכנית: בצפון — כיבוש שיך-ג'ראח ופתיחת הדרך לאוניברסיטה. בדרום: כיבוש קטמון והסרת המצור מעל שכונות דרום ירושלים.

ביצוע: ב-26.4.48 — נכבשה שכונת שיך-ג'ראח, מכצר האויב בצפון ירושלים, ע"י גדוד "שער-הגיא". החלה בריחה מהשכונות הסמוכות. עם ערב הותקפו עמדותינו בהתקפת-פתע ע"י צבא בריטי בהרעשת תותחים ומשוריינים נושאי תותחים. לאחר שרבים מאנשינו נפגעו, נאלצו יחידותינו לסגת.

ב-29.4.48 — גדוד "שער-הגיא" ניסה לכבוש את מנזר "אוגוסטה ויקטוריה" ואבו-תור, לשחרר את האוניברסיטה ממזרח ולהשתלט על כביש יריחו-ירושלים. לאחר שנתרחשה תקלה (התפוצצות מרגמת "דוידקה") נכשלה ההתקפה, אך יחידות קטנות של הגדוד חיבלו בדרך הזאת, פוצצו גשרים וניתקו את תחבורת האויב.

ב-1.5.48 — גדוד "הפורצים" עם תגבורת מגדוד "שער-הגיא" ומגדוד חי"ש-מוריה" ובשיתוף עם חי"ם רחביה, הסתער על קטמון. הקרב הפך לקרב הכרעה על ירושלים. האויב הזעיק את מיטב כוחותיו, כשהעיראקים משמשים הלוחמים העיקריים שהסתערו על עמדותינו שבע פעמים, בזו אחר זו. מספר הנפגעים — 27. לראשונה, נפגשנו בקרב עם כוח הלגיון, כשהוא מצוייד במשוריין ותותח "טופאונדר". אחרי 14 שעות, בצהרי היום, הוכרע הקרב והאויב התחיל, תוך התנגדות עקשנית, לפנות את השטח.

ב-2.5.48 — בשעה 02.00 נפגשו אנשינו שהגיעו מצד מנזר-קטמון עם אנשינו שתקפו מצד רחביה — קטמון נכבשה! הביעור נמשך יום וחצי ע"י חי"ש וחי"ם ירושלים. הושג קשר בין מקור-חיים ורחביה והערבים פינו גם את "השכונה הגרמנית".

סיכום: במבצע "יבוס" הוכה הכוח הערבי בירושלים, נשבר קו הגנתו ונוצר קשר בין העיר ושכונותיה הדרומיות, שהיו שרויות עד אז במצור. הנצחון לא נוצל לשם השתלטותנו המוחלטת על הבירה — לרבות העיר העתיקה — ויחידות "הראל" הועברו לשער-הגיא לשם ביצוע פעולת "מכבי".

רעננה

למועצה

מטה חיל "הראל" (פלמ"ח)

29-30.4.48
0600

1. כוחותינו: דו"ח מפעילות החיל מס. 10

הערכות: אין כל שינוי.

פעילות: שתי מחלקות מהגדוד הראשון יצאו לפוצץ גשרים יים יריחו. הגיעו למקום ופצצו. חסרים פרטים. מחלקה אחת מהגדוד הראשון העבירה אספקה מירושלים ליחידה הנמצאת בצופים.

פלוגה מהגדוד השני התקיפה את קטמון. כבשה את מנזר סימון והתבצרה בו. הערבים מרכזים כוחות ומנסים להשתער חזרה על הבנין. נשלחו שלוש מחלקות לעזרה. התקפת הערבים נמשכת.

מטה חיל "הראל" (פלמ"ח)

חטיבת "הראל" הוקמה ב-15 באפריל 1948 לקראת מבצע "הראל", מפקדה היה יצחק רבין. גדוד "שער הגיא" — הגדוד החמישי של חטיבת "הראל". גדוד "הפורצים" — הגדוד הרביעי של חטיבת "הראל". "מוריה" — גדוד 61 של חטיבת "עציוני" (מקודם גדוד "שרמי"). "רעננה" — קצין המבצעים של חטיבת "הראל" אליהו שטיינפלד (סלע).

הודעה

מפקד הארגון הצבאי הלאומי בירושלים מוסר:

יחידות קרב שלנו השתתפו בהתקפה על שכונת הפורעים שייך ג'ראח והלמו יחד עם חיילי ההגנה באוייב. על חיילינו הוטל לרתק אל עמדותיהם את הצבא הבריטי החונה בבית ישראל. חיילינו מלאו את המשימה. האוייב נעצר והודות לכך יכלו יחידות ההגנה להתקדם. כמו כן חלצו חיילינו פצועים של ההגנה מקו האש. באותו זמן הדפו חיילינו התקפת צליפה חזקה משכונת מוסררה בכון מאה שערים. עמדת האויב שנמצאת בבית-החרושת לנעלים "נתן" שותקה לחלוטין. אבדותינו: 7 פצועים, אחר מהם קשה.

פעולת "מכבי"

— מצע —

כללי: שיירת המזון שעלתה ל-ים לפני כשלושה שבועות נשארה בעיר ואי-אפשר היה להחזירה לרגלי פעולות דחופות שבסביבה.

הפקוח על הדרך (בשתי גזרותיה) הוחלש מסיבת חוסר כח מספיק לתפקיד זה. האויב נצל את ההזדמנות לחסם את הדרך בקטע דיר איוב — סריס ע"י מחסומים, חפירת תעלות לאורך הכביש וכדומה.

כרגע נמצאים בגזרה המערבית שתי פלוגות גבעתי (חולדה, חולדה ערבית) — כ" 260 איש; 4 משוריינים. בגזרה המזרחית מוחזק הקו ע"י פלוגות הראל (שתיים במעלה החמישה וחיל מצב בכפרים שנכבשו בפעולות נחשון). כן מחזיקים כוחותינו במספר בסיסים: קרית ענבים, מוצא, ארזה, נוה אילן. גדוד אחד מהכח "הראל" נשאר עוד ב-ים. מטה הראל — ים.

המגמה: לפתוח את הדרך לירושלים ולהחזיק אותה פתוחה למעבר שיירות מזון עד הוראה אחרת.

השיטה: בשיטת הפעולה יש להבדיל כמה שלבים:

- (א) הפעולות הראשונות של ההטרדה נגד בסיסי האויב הקרובים לדרך. מטרת ההטרדות היא גם לסייר את האויב בכח ולבדוק את מידת עירנותו.
- (ב) השלב הראשון —

- (1) התקפות במגמה של כבוש והחזקה של — דיר איוב, בית מחסור.
- (2) פעולות בידוד והסחות נגד — רמלה, אל קבאב, אינסס, בית ג'יב.
- (3) חדוש פעולות הטרדה נגד — בידדו, בית איקסה, בית סוריק.
- (4) הבטחת היחידות בעבודות תיקון הדרך.

שלב שני —

החזקת הכפרים הכבושים ומעבר השיירות תוך חסימת דרכים לעין-כרם — בית ג'וברין.

הכוחות המבצעים

	— ראה מצבה	כוחות הראל
עם נשק מסייע	— 260 איש בשטח	2 פלוגות גבעתי
	— 260 איש נוספים	2 פלוגות גבעתי
	— 2 פלוגות (מערבית-מזרחית)	יחידות מהנדסים
		2 פלוגות תותחנים משוריינים
		יחידות שירותים השונים

משימות: פעולות ראשוניות	— תבוצענה ע"י גבעתי
שלב ראשון	— הטרדות גבעתי, כבושים הראל
שלב שני	— החזקת בסיסים הראל, לוי שיירות והבטחת הדרך — הראל וגבעתי.

פיקוד: פעולות ראשוניות	— פיקוד עצמי הראל
	— גבעתי
	— פיקוד הראל כולל
שלב ראשון	— תאום
שלב שני	— תאום

סיוור: אוריה מ-5.4.48 אורן לרשות הפיקוד.

ארגון ומנהלה: הקמת הבסיסים והמטות עד 5.5.48 שעה 12.00. התחלת הפעולה לפי פקודה מיוחדת.

מנהל האג"מ

מכבי ב'
פקודת קרב

א. המגמה הכללית:

לאחר קרבות כוחות "הראל" עם האויב במשך שבועה ימים קיבלה חטיבתנו את הפיקוד על שלב ב' של הפעולה כדי לפתוח, עם הפלמ"ח, את הדרך לירושלים ולהעביר שיירות אליה.

ב. המטרה

לכבוש ולהחזיק את אבר-שושה, נענה, אל-קובאב, סלביה, בית-נובא ויאלו; להשתלט על אזור לטרון ע"י פעולה עקיפה שתביא לכיתורו באיגוף שמאלי עמוק (ממערב, דרך צפון, למזרח) ורק לאחר מכן להעביר את השיירות לירושלים.

ג. ידיעות

1. כוחות האויב:

- א. ריכוז מכוחות קאוקג'י בשטח לטרון-עמואס-יאלו בכלל זה משוריינים ותותחים.
- ב. ריכוז אויב ניכר באזור רמלה.
- ג. בנענה, אבר-שושה ואל-קובאב, כוח מקומי בעיקרו.

2. כוחותינו:

- א. גדודים "1", "2", "4", פלוגה מגדוד "3".
- ב. פלוגה אחת מגדוד "1" מחזיקה בחולדה הערבית; פלוגה אחת מגדוד "2" מחזיקה בשך-מוסה.
- ג. גדוד "3" — ערוך במרחב החטיבה ומתכוון לכיבוש מוע'ר.
- ד. שתי פלוגות מחטיבת "קרית" מצורפות לחטיבה לתפקידי-משמר והחזקה.
- ה. חטיבת "הראל" במשלטי שער-הגיא עומדת לתקוף את אזור לטרון ממזרח.
- ו. יחידת אצ"ל באזור באר-יעקב עומדת לתקוף את אזור רמלה ממערב.

3. השיטה:

הפעולה תבוצע במספר שלבים:

שלב א': התארגנות מחדש, התבססות יחידות החטיבה והמסופחים אליה בקו-ההגנה הקדמיים; התרכזות הכוחות בבסיסי היציאה.

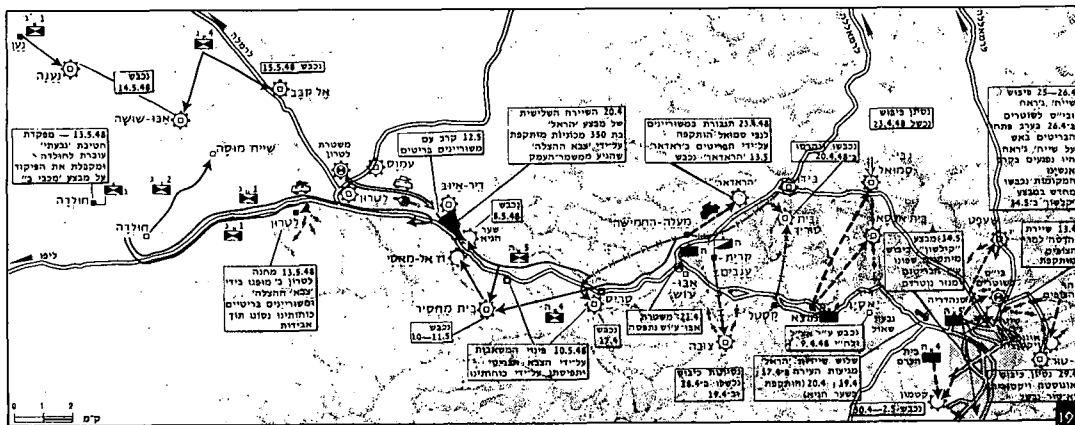
שלב ב': טיהור האגפים — כיבוש אבר-שושה (בליל 14.5); כיתור נענה ופירוק נשקה (ביום 14.5).

שלב ג': כיבוש אל-קובאב והתבססות בה (בליל 15.5).

שלב ד': ניתוק אזור לטרון מאזור רמאללה — כיבוש סלביה, בית-נובא ויאלו.

שלב ה': ניצול הצלחה — השלמת הפעולה לכיוון לטרון דיר-איוב בתיאום עם פעולת הפלמ"ח ממזרח.

שלב ו': העברת השיירות לירושלים.

© כרטא

- משרוינים בריטים או ערבים - משרויני גבעתי במבצע מכבי - משרויני הראל - מוצב אויב	- גדוד 4 של הראל - גדוד 1 של גבעתי - קטע כביש תחת - אש אויב	- יחידה במבצע הראל - יחידה במבצע יבוס - יחידה במבצע מכבי ב' - מסקות חטיבה	- מבצע קלטון בירושלים 14.5.48 בוצע - עלידי חטיבת יעזוני אצ"ל ולה"י - תנועת אויב או בריטים - סיגנות כוחותינו	- תחתית צבא ההצלה - מבצע הראל 15-21.4.48 - מבצע יבוס 21.4-2.5.48 - מבצע מכבי החל ב-8.5.48

אגמ/אלדר
10/5/1948

סודי בהחלט
דחוף

מוריה
מצודה
מכמש
בית-חורון
נעם
דוד
יונתן
רובין
אלוני
חשמונאי

הנדון: פקודת התראה — מס' 10/5/1 "פעולת קלשון"

1. הנחות: השלטון הבריטי יפסיק לפעול ב-15 למאי. פקודת הפסקת האש שנכתבה עלינו ע"י השלטון הבריטי יפקע תקפה. הסטטוס המדיני של הכחות הלוחמים היהודים יהיה בלתי-ברור.
2. ידיעות: א. האויב: כחות "חילה-הצלה" מגויסי חו"ל ומגויסי הארץ — 1000-500 איש. ציודם תתים, רובים, מכוונות, מרגמות "2"-3, רובים א.ט. ומוקשים. כחות הלגיון הערבי — 2 פלוגות עם רכב שריון ותותחים קלים. כחות "המשמר-הלאומי" במצב התפוררות, נשק מועט. תגברות של חיל ההצלה והלגיון העלולים להגיע מן המזרח, הצפון והדרום. ב. כחותינו: 5 פלוגות רובאיות מגרוד "מצודה". 2 1/2 פלוגות רובאיות מגרוד "מוריה". 2 מחלקות נשק מסייע מגרוד "מוריה". 2 מחלקות רובאיות מפל' "נעם". 1 מחלקה נשק תומך מונע ברכב שריון. ג. הצבא הבריטי: בד"כ יפעל נגדנו עצמאית או בשיתוף עם האויב. במקרה הטוב ביותר יהיה ניטרלי-עוין.
3. המטרה: השלמת ההשתלטות על החלקים היהודים של ירושלים ועורקי תחבורתם.
4. השטח: כחותינו יתפסו כל שטח או אוביקט שהיה שייך בשעתו ליהודים או לשלטון הבריטי הנמצא בידי הערבים או שהוא מתפנה מן הבריטים האוחזים בו. גושי הישובים הכפריים יחסמו את דרכי התגברות של האויב. או יפתחו את דרכי הנסיגה והפינוי של האויב, לפי פקודות שתתנה תוך מהלך הפעולה.
5. המועד: הפעולות החלקיות לגבי מגמות המשנה תחלנה החל מ-150000 ואילך במדה שכל אביקט נכנס לתנאים המתונים של תפיסתו ע"י כחותינו.
6. קשר: הקשר ביני ובינך כרגיל.

אלדר

קצין המכצעים

מבצע "קלשון" נקרא כך על שום צורת היערכותו: שלושה צירים בצורת קלשון. במבצע השתתפו כוחות חי"ש וחי"מ מחטיבת "עציוני" וכוחות אצ"ל ולח"י. גרוד "המצודה" — חיל המשמר בירושלים. גרוד "מוריה" — גרוד "עציוני" א' (מס' 14). בחודש יוני קיבל הגרוד את המספר 61. גרוד "מכמש" — גרוד "עציוני" ב' (מס' 15). גרוד "בית חורון" — גרוד "עציוני" (מס' 16). במאי קיבל הגרוד את המספר 62. יונתן — פלוגת גדנ"ע, שפעלה בירושלים. נועם — ראה הסבר בעמ' 44. חשמונאי — קצין המודיעין של מחוז ירושלים. אלדר — בן ציון אלדר, קצין המכצעים של חטיבת "עציוני". שימש לפני כן כקמ"ן וכינויו היה חשמונאי.

מברק

מאת: עציוני

אל: אמתי הלל ירין 15.4.48 1535

הבריטים מפנים שטחים ובתים בלי הודעה ובלו להשאיר יורש. עומדים לפנות את ג'ירלי, דואר ואפ"ק, אלנבי, בית החולים אוגוסטה ויקטוריה. איזור תלפיות בסכנה חמורה של ניתוק. אל ים המלח אין יותר שיירות. הדסה למעשה מנותקת. יש הכרח לתפוש ולהחזיק בשיח-ג'יראח. אני נשאר עם שני משוריינים מעט מקלעים ושתי מחלקות רזרבה בלתי מאומנות וללא כח פעולה. אני מזהיר פעם נוספת בפני כשלונות חמורים ודורש מיד ארבע פלוגות מאומנות על מפקדיהם ציודם פלוס נשק כבד. כמו"כ משלוח מתל-אביב של שתי פלוגות על מפקדיהם וציודם ליס' המלח. שתיקתכם על כל מברק אינה פותרת את הבעיה. עלי לתבוע תשובה מירידת ואיך תגיע שיירה לירושלים.

עציוני — מפקד מחוז ירושלים וחטיבת "עציוני", היה עד אוגוסט 1948 דוד שאלתיאל.

דו"ח מבצעים (של מפקדת האצ"ל)

בנגוד לאינפורמציה שהייתה בדינו שהפנוי יתחיל באור ל-15 למאי, עזבו הבריטים את כל השטחים המבוצרים ב-14 למאי. התווזה החלה ב-0700. הריכוז שלנו ע"י ג'נרלי פרץ הראשון ל"מגרש בוויין" נתק את גרדי התיל ואגב התקדמות זהירה מתוך חשש למוקשי מלכודת עבר את בנין ג'נרלי, בנין אפ"ק, בנין הדואר החדש, פרץ למגרש הרוסים, שבר התנגדות קלה של ערבים שהיו בתוך ביה"ח הממשלתי והמשיך בהתקדמותו עד לשער בית הסוהר. כאן נתקלו חילינו בהתנגדות חריפה מצד הערבים ונאלצו להתבסס בעמדות הגנה.

בו בזמן פרץ רכוז שני אשר באיזור מאה שערים לביה"ח האיטלקי והשתלט ללא התנגדות. צליפה של הערבים מצד מוסררה איימה כל הזמן על מגיני ביה"ח. אנשי הלח"י פרצו אחרינו לתוך בנין ג'נרלי והחלו בריכוז ואיסוף שלל. גם יחידות של הבלט בעבודה זו. בהודע לנו הדבר דרשנו מיד הפסקת החלוקה עד שעה 20.00. יחידה קרבית בת 40 איש של הלח"י המשיכה בהתקדמות לעבר ברקליס בנק אך כתוצאה של חוסר תאום ואי ידיעה מוקדמת של צעדים זה, נמצאו אנשי הלח"י, בשלב מאוחר, מבודדים. למרות זאת המשיכו בנעיצת תריז בשטח הערבי בכונן השער החדש של העיר העתיקה. כאוביקט ראשי משמש בנין נוטר-דאם המשמש משלט חשוב בין שער שכם ושער יפו. הם הצליחו לכבוש את הבנין. אבידותיהם: שלשה הרוגים ושלושים ושנים פצועים. למחרת נאלצו לפנותו מסיבת חוסר אנשים ותחמושת ונוכח לחץ קשה של האויב.

מבצעים ערב הפלישה

פק' מבצע — ברק חט' גבעתי — מבצעים

9.5.48

המטרה

- לכצע החקפה בקנה-מידה גדול על היסוד הערבי הנמצא בשטח ההשפעה יבנה-אשדוד-מג'דל — במטרה:
1. לחזק את הבטחת המרחב שלנו, את העריכה ואת דרכי-התחבורה, על-ידי התקפת מרכזי הפעילות הערבית.
  2. לשלול מן האויב בסיס חשוב בעתיד, להקטין את כוחו הקרבי בשטח ע"י יצירת בהלה כללית ושכירת המורל שלו — — —
  3. לשחרר את הלחץ מעל אוור הנגב ע"י התקפת קו החזית הקדמי של האויב — מתוך ראייה מראש של הסכנה העלולה להתגלות בעתיד הקרוב, לעצור את הכנותיו, לבלבל את תכניותיו.

ידיעות

1. האויב

- א. בתוך השטח נמצאים שלושה ישובים ערביים גדולים — יבנה, אשדוד, מג'דל, וכמה מרכזים משניים — כמו בשיט ובית-דראס. האחרונים מגלים פעילות רבה ולחשבונו נרשמו כמה מעשי אכזריות. יש לראות את האויב בשטח כחזק ובעל רוח גבוהה, מאחר שלא סבל עד היום כשלונות ועד היום הזה היה באופנסיבה. אפשר להניח כי מכה אשר תונחת על אחד או יותר ממרכזים אלו תגרום לנדידתם של בני ישובים קטנים יותר בשטח. תוצאה זו אפשרית, ביחוד, בהחשב עם גלי-הבהלה שעבר לאחרונה על הארץ.
- ב. בכל אחד מהישובים הגדולים יש כ-300 — 500 לוחמים. בכל אחד מהמרכזים המשניים יש כ-100 — 200 לוחמים. בכל אחד מהישובים הקטנים יש כ-50 — 100 לוחמים.
- ג. כוחות מתנדבים זרים נמצאים ביחידות קטנות במרבית הישובים; מרכייהם הגדולים — במג'דל ובעיראק-סואידן (יחידת "אחים מושלמים").

במבצע "ברק" נטלו חלק כוחות מחטיבת "גבעתי" וכוחות מגדוד "הנגב הצפוני" של חטיבת הנגב. בשלב השני של המבצע פוצצו כוחות מגדוד 54 את גשר אשדוד. פיצוץ הגשר מילא תפקיד חשוב בבלימת הטור המצרי הפולש, אשר בדרכו לתל-אביב הגיע עד צפונית לאשדוד.

פק' מבצע — מבצע ברק שלב ב'

המטרה: לנצל את הצלחת שלב א' ולהשלים את פעולת הטיהור כדי לאפשר לחטיבה להיות במצב כוננות מלא ביום 14 במאי, שעה 24.00.

השיטה:

- א. לנתק את הקו הראשי להתקדמות האויב צפונה, בכיוון מג'דל — יבנה, ע"י פיצוץ "גשר אשדוד".
- ב. לפזר את ריכוז האויב בתחנת-הרכבת צפונה מאשדוד, באם יתברר לאחר סיור כי לא יהיה צורך במאמץ רב לשם כך.
- ג. להקיף ולפרוק את נשק הכפר ברקה, ע"י התקפת בוק של משוריינים וחיל-רגלים בשעות היום.
- ד. להקיף ולפרוק את נשק הכפר זרנוגה, ע"י פעולה חטיבתית בקנה-מידה מלא.
- ה. להקיף ולפרוק את נשק אל-קוביבה, ע"י פעולה כנ"ל.
- ו. להתקיף ולחסל את האויב בתחנת הרכבת של יבנה.

סודי

חטיבת כרמלי/מבצעים

פעולת "אהוד"

האויב: כוחות האויב מרוכזים בעיר עכו ובכפרים הבאים לפי מספרים משוערים כדלהלן: עכו כ-600 מזוינים, סמריה — אין ידיעות, אויב — מקומיים, באסה — 60 סורים, באסה 2 — 30.

כוחותינו: 3 גדודים המורכבים:

- איתן גדוד א' — 2 פלוגות מגדוד 21 • כתה של מרג. "3" • כתה של מכוונות אברהם גדוד ב' — 2 פלוגות מגדוד 22 • כתה של מרג. "3" • כתה של מכוונות אבנר גדוד ג' — 3 פלוגות — פלוגה אחת גדוד 21 • פלוגה אחת קורס מכים • מחלקה מגדוד 22 • כתה מרג. • כתה מכוונות • פלוגה אחת מהמשקים
- כוחות חוסמים מהחיים המקומי מחלקת פלים

מבצע "אהוד" אהוד — כינויו של בן עמי פחטר מפקד גדוד 21, שנפל בשיירת יחיעם ב-27 במרס 1948. עם הקמת המדינה הוסב שם המבצע ל"פעולת בן עמי". "הררי" ו"צידוני" — שתי מפקדות מרחביות שהוקמו על בסיס גדודי חי"ס. "הררי" — הופקדה על מרחב העיר חיפה רבתי ו"צידוני" — על נפת זבולון שבגליל העליון המערבי. פליים — הפלוגה הימית של הפלמ"ח.

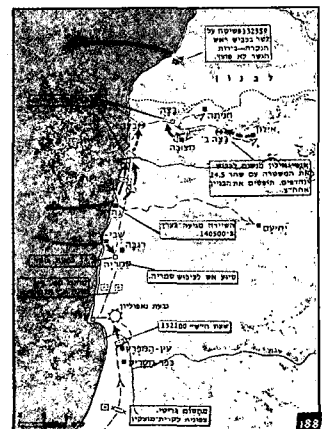
משימה: שלב 1 להבקיע את הדרך לחניתא ומצובה ולהעלות אספקה ולהוריד את הילדים. שלב 2 להבקיע את הדרך לאילון ולהעלות אספקה ולהוריד את הילדים.

שיטה:

- א. חסימות — בשעה 0100 בליל 13/14/5 תחסמנה הדרכים ע"י יהושפט:
- ב. א. בשעה 0200 — התקפה על אויב ע"י גדוד א'. באסה ע"י גדוד ב'. סמריה ע"י גדוד ג'. תל אל פיכר ע"י גדוד ג'.
- ב. ההתקפה במגמה לכבוש ולהחזיק בכפרים ובמשלטים לשם הבטחת מעבר חפשי בדרך.
- ג. בהתחלת ההתקפה צריכה השיירה להיות מוכנה ליציאה כשהיא מלווה פלוגה אחת מגדוד ג', עם הידיעה על כבוש התל השיירה זזה.
- ג. א. השיירה תנוע מעין המפרץ — כביש עכו צפת אל כביש עכו נהריה עד נהריה. מכאן תקבל במטה הפעולה פקודה נוספת.
- ב. השיירה תאסוף את הפלוגה שכבשה את סמריה אחרי פצוצים בכפר ותביאה לנהריה. (פלוגה זו הופכת לפלוגה רורבית החונה בנהריה).
- ד. עם ההשתלטות הגמורה על אויב ובאסה נעה השיירה צפונה. בפניה למצובה מתפצלת השיירה לפי ארגון מוקדם. חציה למצובה וחציה לחניתא.
- ה. במשקים יש לפרוק את המשא תוך שעה אחת ולעשות הכנות להוצאת הילדים מהמקום המכוניות עם הילדים חוזונה לפי הוראה ממטה הפעולה.
- ו. 2 השיירות מתלכדות מחדש בהצלבות מצובה ונעות עד נהריה פורקות ומעמיסות את ההספקה לאילון. היחידות המחזיקות בכפרים מוסיפות להחזיק.
- ז. שלב 2. כבוש תחנת המשטרה באסה 2 והעלאת שיירה מנהריה לאילון והורדת הילדים. פרטים יקבעו תוך הפעולה בהמשך שלב 1.

- ☒ מפקדת חטיבת 'כרמלי'
- ☒ גדוד
- ☒ פלוגה
- ← התקפות שלב א'
- ← התקפות שלב ב'
- ← נתיב השיירות
- ☀ מוצב ערבי
- ☒ מחנה בריטי

© כרטא

הכנות ארגוניות לפלישה

מטכ"ל/אגם
11.MAY.1948

שינויים בתוכנית ד'

פרק 1 — כללי

1) שינויים בתוכנית ד' — מרץ 1948

1. מאז מסירת תכנית ד', כתעודה אופרטיבית כללית, לחטיבות ולאגפים — חלו התפתחויות והופיעו גורמים נוספים המחייבים הוצאת תוספת זו.

2. הגורמים: —

א) האויב: —

- (1) בו בזמן שמטרותיו האופרטיביות של האויב, אשר הונחו בהנחות היסוד של תכנית ד' לא השתנו, יש לשער כי לאור הנסיגות של הקרבות עד כה ובמיוחד נסיגות ההתפתחות הקרבית של השבועות האחרונים — הוא ישנה במידה מסוימת את דרכי הבצוע ואף את חלוקת התפקידים בין הכחות המבצעים. יש להניח כי שינויים אלה יתפתחו לפי הקיים הבאים, בערך.
- (2) אופן פעילותן של יחידות הכחות הבלתי סדירים והסדירים למחצה, הנמצאות עתה בארץ — לא ישתנה מיוחד: כגון — המשכת הנסיון לניחוק עורקי התחבורה הראשיים והטרדות על ישובים בקנה מדה רחב.
- (3) התפקיד של הנחתת מכה מכרעת יוטל על הצבאות הסדירים של הארצות השכנות שפלישתם, אשר הונחה בתכנית ד' כאפשרות בלבד, מתייצבת עתה בוודאות. אפשרות אחת היא שפלישה זו תבוצע ע"י צבאות של כמה ארצות ותיעשה בעת ובעונה אחת, לפי תכנית משותפת — ואם לא תחת פיקוד אחיד אזי לפחות בתיאום — מצפון, מורת ודרום הארץ. אפשרות שניה היא שהכח הפולש הסדיר העיקרי יתהוו מהלגיון הערבי — ממזרח; ויתר הארצות השכנות שסייענה ע"י כחות בלתי סדירים או סדירים למחצה. בשתי האפשרויות הנ"ל, יש להביא בחשבון, באופן מיוחד את התפקיד שתמלאנה יחידות של הלגיון הערבי מבסיסים בארץ, בהם הוא נמצא עתה. ומבסיסים שהוא עלול לתפוס בארץ תוך התקופה עד לסיום המנדט. דבר זה לא הובלט בהנחות של תכנית ד'.

ב) השלטון: —

תכנית ד' התבססה על ההנחה שכחות בריטיים לא יהיו קיימים יותר בארץ בעת הפעלתה. בהתאם להתפתחות הנוכחית יש צורך בתקן הנחה זאת. קיים כטחון כמעט מלא שכחות בריטיים יאזרו באזור חיפה, באזור רפיח ובצורה זאת או אחרת אולי גם בתוך או בסביבות ירושלים. גם אם אין אפשרות לקבוע, לפי שעה, מה יהיה קו הפעולה של כחות אלה, יש להביא בחשבון את עצם קיומם כגורם משפיע על ההתפתחויות הצבאיות בארץ, לאחר סיום המנדט. כמו כן אין להוציא מכלל אפשרות שכחות אלה ישמשו בתירוץ הבטחת קוי התחבורה שלהם לשם השתלטות על עורק ראשי זה או אחר, ועל השטח הסמוך לו.

ג) התפתחות המצב הקרבי: —

תכנית ד' התבססה על ההנחה הכללית האומרת ששינוי רוב חלקי הארץ מכחות בריטיים ועזיבת השלטון תיעשה בבת אחת, פחות או יותר, ולפיכך תהיה הפעלת התכנית על כל העדויות העיקריות — תהליך רצוף וארצי אשר יתחיל ביום אפס מסרים. לעומת הנחה זו מתחולל תהליך הפנוי של השלטון שלבים שלבים וחלק מסוים מבין האובייקטים שצוינו בתכנית ד', כבר עבר לידינו חלק אחר לידי האויב. נוסף על זאת חייב המצב הקרבי הנוכחי ומחייב את החטיבות השונות כיום, לבצע פרקים מסוימים של העדויות, אם כי בשיטות אחרות — בהתאם לתנאים — מאלו אשר נקבעו בתכנית ד' וללא תיאום או מסגרת ארצית כללית.

3. מצב כחותינו: —

- (1) התברר כי בתנאים הקיימים — בשטח של כח אדם וציוד — אין בידינו היכולת להגיע לתקן המלא של תכנית ד'. לקראת החדש הקרוב תהיה מצבה הכח הלוחם של החטיבות לכל היוזר 70% מהתקן ובמקרים רבים אף פחות מזה — הן מבחינת כח האדם והן מבחינת החמוש.
- (2) לאחר בדיקה התברר כי אין לרשותנו מנגנון פקדי ושרותים בהיקף המאפשר הפיכת כל חטיבות חיל הרגלים, בכללן, ליחידות לוחמות ניידות, היכולות לבצע את כל התפקידים החקפניים המוטלים עליהן בהעדרות של תכנית ד' — בעת ובעונה אחת עם התפקידים ההגנתיים; ואשר תהיינה מסוגלות להמךן באופן חפשי, בשלב יותר מאוחר של ההתפתחות הקרבית.

4. מסקנות כלליות: —

- א) הגורמים המצוינים לעיל גוררים אחריהם את המסקנות דלקמן: —
  - (א) יש להתאים את התעודה שנתנה בתכנית ד' לשינויים אשר חלו בהנחות לגבי האויב — היינו: — למקרה של פלישת כחות סדירים. התאמה זאת מחייבת תקן לא במטרה האסטרטגית הכללית של תכנית ד' — הגנה על הטריטוריה של המדינה העברית — אלא בשיטות הבצוע האופרטיביות.
  - (ב) יש להתאים את העדויותיהן של החטיבות השונות למצב שחל לרגלי ההתפתחות הקרבית עד כה — מחד; וליכולת הבצוע הממשית שלהן — מאידך.

2) תפקידים אופרטיביים וחלוקתם לאור המצב הנוכחי.

- התפקידים שפורטו בתעודה הכללית של תכנית "ד" נשארו בתקפם והם: —
- א) השתלטות והגנה על שטחה של המדינה העברית.
תפקיד זה כולל את תפקידי המשנה שפורטו כבר בתכנית "ד": —
התבססות; ביעור; תפיסת השלטון ועצמיו השונים; הבטחת התחבורה; חסימת דרכי הגישה של האויב לשטח המדינה העברית והפעלת מערכת ההגנה הקבועה, במידת הצורך.
  - ב) נוסף על כך מתייצב הצורך בכצור והתבססות באותן נקודות המפתח שעברו לדידנו, תוך הבצוע החלקי של תכנית "ד" עד כה — באופן מיוחד לאור האפשרות של התקפות כח סדיר נגדנו.
כמו כן, הצבת חיל מצב בשטחים אשר נכבשו מידי האויב.
תפקידים אלו הוטלו על חטיבות חיל הרגלים ועל יחידות המשמר שלהן.
  - ג) פתיחת עורקי התחבורה הראשיים שלנו.
תפקיד זה יוטל על חטיבות חיל הרגלים בשיתוף עם חטיבות המחץ של הרורבה הכללית — בהתאם לתנאים.
  - ד) נתוק עורקי התחבורה של האויב ומצור על כמה מעריו.
תפקיד זה יוטל על חטיבות חיל הרגלים בשיתוף עם חטיבות המחץ של הרורבה הכללית — בהתאם לתנאים.
  - ה) לאור ההנחות הנוספות על דרכי פעולתו של האויב, אשר צוינו לעיל, מתייצב התפקיד של הנחתת מכות מכריעות לאויב הפולש, הן ע"י השמרת כחו החי והן ע"י תפיסה או פגיעה בבסיסיו הקדמיים, או באלה שבעומק שטחו.
תפקיד זה יבוצע בשורת מערכות מתוכננות מראש ומתואמות — ויוטל הן על חטיבות המחץ של הרורבה הכללית והן על יחידות של חטיבות חיל הרגלים — ועל השרות האירי לפי תיאום.

3) המבנה הכללי של הכחות.

א) חטיבות חיל הרגלים תאורגנה לאור התפקידים שצוינו לעיל, כדלקמן: —

- א. ככל חטיבה יוקם לפחות גודל חיל רגלים אחד — בתקן מלא של אדם וצידו וממונע כלו — במדת האפשרי — אשר יהיה את הרורבה החטיבית ויפעל במקרה הצורך, יחד עם חטיבות המחץ — בפעולות תוקפניות בתוך, או מחוץ למרחב החטיבה.
- ב. יתר הכחות העומדים לרשות חיל הרגלים — עד 15/5 — יאורגנו בגדודים מקטנים — מ"ד עד 3 פלוגות, למלוי התפקידים שהזכירו דלעיל בסעיף (2) ואף בכח למכות נגדיות במקרה של התקפות על מערכת ההגנה הקבועה.
- ג. יש לערוך את הגדודים הני"ל, במרחב החטיבה, בהתאם לתפקידים דלעיל.
- ד. יש לארגן, מתוך כחות המשמר (פלוגות נפתיות ובמקרים מסוימים — פל"מים), או מתוך כחות מתאימים אחרים — בהתאם לתנאים — (משטרה, משמר אזרחי) — יחידות חיל מצב עבור השטחים והישובים שנכבשו מידי האויב.
כמו כן, יש להרכיב ליד כל מטה חטיבה — בהתאם לאמור בתכנית "ד" — מנגנון מיוחד לנהול הענינים בשטחים אלה.

ב) הרורבה הכללית.

הרורבה הכללית תאורגן לפי הקיום כדלקמן:

- א. שלוש חטיבות מחץ — כל אחת 2-3 גדודים ממונעים במלואם — במדת האפשר.
- ב. יחידות ממוכנות.
- ג. יחידות תותחים אנטי-טנקיים/אנטי-איריים.
- ד. יחידות של מרגמות כבדות וכלי נשק ארטילרי אחר.
- ה. יחידות מיוחדות.

ג) ארגון מחדש של האגם.

- 1) הפ. הע. יפעיל את הרורבה הכללית ויתאם את פעולותיה ואת פעולותיהן של חטיבות חיל הרגלים באופן ישיר — באמצעות האגם.
- 2) בהרכבו של האגם ובסמכויותיו יוכנסו השינויים הנדרשים ע"מ להכשירו למלוי תפקיד זה. (ראה חוזר מס' 5/5 מטכ"ל/אגם/5 מיום 10 מאי 1948).

פרק 2

ארגון הכחות לקראת פלישה

1. א) בהתאם למפורט בפרק הכללי בסעיף (1-2-א) — "האויב" ובסעיף (1-4) "מסקנות", מתייצבים, למלוי התעודה שניתנה בתכנית "ד", תפקידים אופרטיביים נוספים — והם: — הדיפת פלישה תכניתית של צבא סדיר

מצפון

ממזרח

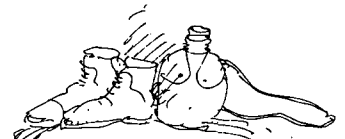
מדרום

- ב) התפקידים הנ"ל מורכבים משורת מבצעים תקפניים והגנתיים המשולבים בתכנית אחידה.
2. תפקידים אלו יוטלו על חטיבות חיל הרגלים, כחות המשמר וחטיבות המחץ של הרורבה הכללית — במשותף — בהתאם לפירוט דלהלן: —

א) התפקיד של הדיפת פלישה מצפון ומצפון מזרח יהיה מוטל על חטיבות גולני, כרמלי וחטיבת המחץ יפתח. גורת פעולתן — מרחבי גולני וכרמלי.

ב) התפקיד של הדיפת פלישה מהמזרח — הבאה מאזור ההערכות של המשולש — יוטל על חטיבת חיל הרגלים אלכסנדרוני, תוך סיוע אופרטיבי של חטיבות חיל הרגלים גולני ועציוני וחטיבות מחץ שונות של הרורבה הכללית — בהתאם לצורך. גורת הפעולה — מזרחה למרחב אלכסנדרוני.

ג) התפקיד של הדיפת הפלישה מהמזרח — דרומית לגבול מרחב אלכסנדרוני — יהיה מוטל על חטיבות חיל הרגלים קריתי, גבעתי ועציוני וחטיבת המחץ הראל. גורת הפעולה — מרחבי קריתי, גבעתי ועציוני.

- (ד) תפקיד הדיפת פלישה מהדרום ומדרום-מזרח — יהיה מוטל על חטיבת חיל הרגלים גבעתי וחטיבת הנגב. גורת הפעולה — מרחבי גבעתי והנגב.
3. (א) בהתאם לכך, תחולקנה חטיבות חיל הרגלים וחטיבות המחץ — הראל ויפתח — לשלוש גזרות פעולה, אשר הגבולות ביניהן יוגדרו במצע מפורט אשר יעובד לכל גזרה וגזרה, ולפי הקיים הכלליים של חלוקת המרחבים.
- (ב) יהיה קיים שיתוף הדוק בין הכחות בכל גזרה וגזרה, לקראת המטרה הכללית, ויפעלו מעבר לגבולותיהן בהתאם לצורך. כמו כן תופעל חטיבת המחץ של הרזרבה הכללית — מכבי — בכל הגזרות, בהתאם לצורך.
4. (א) אגם ימסור לכל גזרת פעולה — מצע מפורט שהוא פירוט נוסף לתכנית ד'. במצע זה ייקבעו המסגרת הכללית של הפעולה, הצורה והסדר של המבצעים; חלוקתם בין הכחות הפועלים; הסידורים המנהלתיים העיקריים ועוד.
- (ב) לטיפול באגם בענייני כל גזרת פעולה — ימונה קצין מיוחד באגם. הוא ירכז את קציני המבצעים של הכחות הפועלים, כדי לעבד את התכניות המפורטות של המבצעים. כמו כן, יפקח על ארגון הכחות הפועלים לקראת תפקידם ויחאם את פעולת החטיבות השונות באגם.
- (ג) האגם יתאם וישלב את המבצעים של כל גזרות הפעולה — במטרה אחידה.

נספח א'

ארגון ותעודת הרזרבה הכללית.

1. ארגון חטיבות המחץ הקיימות.

- שתי חטיבות המחץ: — הראל ויפתח — שנוצרו ומנית לצרכי פעולות מסוימות — תיפכנה למסגרות קבועות תוך נקיטה בצעדים הבאים: —
- (א) הרכב החטיבות יהיה כדלקמן: —
- הראל: — גדוד מחץ מס' 4 — לאחר הוצאת הפלוגה הימית; גדודי המחץ 5 ו-6 אשר יתמוגו לגדוד אחד.
- יפתח: — גדוד מחץ מס' 1 וגדוד מחץ מס' 3.
- (ב) השלמת בנין מטותיהן — למטות של חטיבות קרביות.
- (ג) יש לרכז את הטירונים בקלט של חיל המחץ — במספר הדרוש ע"מ להשלים את הגדודים לתקן המלא וכמו כן, יאומנו במתנה-קלט זה, בקביעות, 20% טירונים מעל לתקן — למלוי האבודות.
- (ד) החברות תוצאנה ממסגרת גדודי המחץ ותועברנה לח.ע.ג, פרט לאותן החברות הממלאות תפקידים במסגרת תקן היחידה.
- (ה) כל ההתחייבויות כלפי ההכשרות — תבוטלנה לחלוטין והן תגויסנה מיד לשרות מלא בחטיבות — באותה מידה שדבר זה טרם נעשה.
- (ו) ייעשו כל המאמצים למלא את חמוש החטיבות — לפי החקן ותהיה להן זכות הקדימה על כל הכלים החדשים (פיאטים; יורקי להבות ואחרים).
- (ז) ייעשו כל המאמצים לגייס כלי הרכב הדרושים, ע"מ לעשות חטיבות אלה לממונעות.

2. הקמת חטיבת מחץ שלישית — מכבי.

- נוסף על הנ"ל, תאורגן חטיבה שלישית.
- הרכב החטיבה יהיה: —
- 2 גדודי מחץ ממונעים, 1 גדוד ממוכן — הראשון, ויחידת צנחנים.

3. חלוקת חיל התותחנים בין חטיבות הרזרבה הכללית.

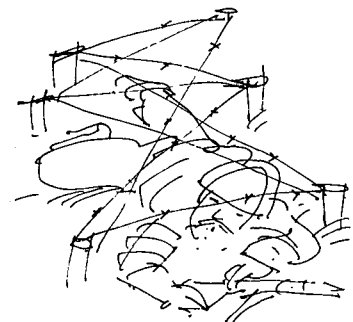
- (א) ארטילריה אנטי-טנקית: —
- סוללה אחת בת 8 תותחים — לחטיבות יפתח וגולני.
- מחלקה בת 4 תותחים — לחטיבת הראל.
- סוללה בת 8 תותחים — לחטיבת מכבי.
- מחלקה בת 4 תותחים — תופרש לחטיבת הנגב.
- (ב) מרגמות "6" או תותחים הרניים, או תותחי-שרדה — להראל וליפתח, כ"א, מחלקה בת 4 כלים.
- לחטיבת מכבי — סוללה בת 8 כלים.
- לחטיבת הנגב — מחלקה בת 4 כלים.

4. חלוקת חיל ההנדסה.

- להראל ליפתח ולנגב לכ"א: — 1 מחלקת מהנדסים מאומנים, בעיקר לזריעת שדות-מוקשים, חבלות גדולות, בנייני גשרים וכד'. למכבי — 2 מחלקות מהנדסים כנ"ל.

5. מרחבי הפעולה.

- מרחב הפעולה של חטיבת יפתח — יכלול את מרחבי חטיבות גולני וכרמלי.
- מרחב הפעולה של חטיבת הראל — יכלול את מרחבי החטיבות עציוני, גבעתי וקריחי.
- מרחב הפעולה של חטיבת מכבי — לא נקבע מראש, אך אוור ההערכות שלו יהיה בקרבת המרחבים של חטיבות קריחי ואלכסנדרוני.

מערך כוחותינו לקראת הפלישה

מיומן דוד בן-גוריון 7.5.48

"אחרי הצהרים בירור לקראת 15 במאי. הפעם ברור שהמנדט יתם. הילחמו הארצות השכנות? יש היסוס מצד עבר הירדן, ונורמן הודיע לאנשינו שעבדאללה רוצה להפגש אתנו. יעצתי להחיש הפגישה, אבל לעשותה לא גלויה ורשמית. ואם כי הוגד לנו שארבע מדינות הלגיה — סוריה, לבנון, מצרים וסעודיה מתנגדות למלחמה, הרי יש להתכונן לפלישה מצפון, ממזרח ומדרום. המצב לקראת יום ה-15:

בצפון יש לנו	2000	אנשי צבא,	2500	לוחמים מתישבים יחד	4500
בעמק	1500	אנשי צבא,	3000	לוחמים מתישבים יחד	4500
לכרמלי	2000	אנשי צבא,	—	לוחמים מתישבים יחד	2000
לאלכסנדרוני	2200	אנשי צבא,	3000	לוחמים מתישבים יחד	5200
בתל-אביב	600	אנשי צבא,	800	לוחמים מתישבים יחד	1400
לגבעתי	2000	אנשי צבא,	3000	לוחמים מתישבים יחד	5000
בנגב	1200	אנשי צבא,	1200	לוחמים מתישבים יחד	2400
בירושלים	3500	אנשי צבא,	—	לוחמים מתישבים יחד	3500
הראל	1400	אנשי צבא,	—	לוחמים מתישבים יחד	1400
	16400		13500		29900

מזוינים רק 60% מהלוחמים. יש מחסור בנשק: פגזים "3, ט.נ.ט.; דרושים עוד 4000 רובים. יש מחסור בכלי רכב."

הסוכנות היהודית לארץ ישראל
היועץ הלאומי לכנסת ישראל
מרכז המפקד לשרות העם

מפקדים, אל הדגל!

— פקודת גיוס חרום —

עם החמרת המצב, לרגל סיום המנדט הבריטי, מצויים בזמן

כל הקצינים, המפקדים והסמלים

שירתו בצבאות מלחמת העולם האחרונה ובשרות הגנה בעלי כרטיסים אפורים/צבא/ובעלי כרטיסים בחולים
בחטיבת יתקם בגיל

להתיצב מיד וללא דיחוי אל השרות המלא

מרכז המפקד לשרות העם ת"א 46, ד' מאיר חשי"ח 12.5.48

מרכז המפקד לשירות העם הוקם ב-19.11.47, כדי להפעיל גיוסי חובה ולהקים צבא שיוכל לעמוד באתגרי המלחמה הצפויה. ב-2 ביוני 1948 הוטב שמו ל"מרכז הגיוס" ובכך הוענקה לו גושפנקא ממלכתית מטעם המדינה. בתקופה שבין נר-במבר 1947 לראשית יוני 1948 פירסם המרכז צווי התייצבות גיוס לגברים ולנשים בגילאי 18-35 והפנה אותם למחנות הקלט. לקראת פלישת צב-אות ערב נקראו לרגל בצו גיוס מיוחד, כל אלה ששירתו בתפקידי פיקוד: קצינים, מפקדים וסמלים.

מופס סברק

מ	מופס סברק	869	ק
השירותים	השירותים	השירותים	השירותים
17	17	2	2
פני הקו הזה לשמוע מוסד הקשר בלבד			
שם	תעודת זהות	מספר תעודת זהות	
אל	(גשלה)	17300	
שם משפחה		(גשלה)	
אל		אל	
פני הקו הזה לשמוע מוסד הקשר בלבד			

הישג המצוינות: **869**
 גשלה: **17300**
 שם משפחה: **אל**
 שם פרטי: **אל**

ב-14.5.48 הוכרו על מצב ד', שהוא מצב מלחמה עם האויב. ההוראה נשלחה למפקדים בכירים (מנהלים) על-ידי אמתי הוא דוד בן גוריון וי"ד הנהלת הסוכנות ונושא בתיק הביטחון. הלל, ישראל גלילי — ראש המפקדה הארצית ולאחר ביטול התפקיד — עוזרו של שר הביטחון. בוועו — צבי איילון (לשעבר נר) סגן הרמטכ"ל, (הרמטכ"ל, יעקב דורי, נעדר אותה עת מפאת מחלה).

דו"ח מודיעין יומי: הבריטים מפנים את חיפה

משעה 1401 ביום 13.5.48 עד שעה 1400 ביום 14.5.48

פעולות האויב: אין מה להודיע.

פעולותינו: אין מה להודיע.

יפת: בשעה 1000 עזב הנציב העליון דרך נמל חיפה את הארץ.

בטקס הצבאי הרשמי השתתפו מפקד הכוחות הבריטיים בארץ ויתר המפקדים הגבוהים.

הפינוי הבריטי בוצע בשלבים. בפברואר 1948 פונו האיזור היהודי של תל-אביב רבתי ואיזור המשולש הערבי. לקראת ה-15 במאי 1948 נשארו כוחות בריטיים בירושלים ובמובלעת חיפה. בליל ה-14-15 במאי פונו הכוחות הבריטיים בירושלים ובתאריך זה עזב הנציב העליון סיר אלן קנינגהם את הארץ. ב-30 ביוני 1948 נסתיים פינוי הבריטים ממורבלעת חיפה ובכך הושלם פינוי הארץ מכוחות בריטיים.

לוח אירועים עיקריים

		אפריל 1948
29-27	קרבות עם הלגיון באיזור גשר — לאחר תפישת משטרת גשר ע"י כוחותינו.	3 — התארגן מבצע "נחשון" לפריצת הדרך לירושלים.
	משטרת צמח נכבשה.	3-2 — קסטל וסובא נכבשו על-ידי כוחותינו.
	שכונת מנשיה נותקה על-ידי אצ"ל.	— פשיטות בחיפה.
	החל מבצע "חמץ" לכיתור יפו ולכיבושה.	4 — כוחות קאוקג'י פתחו בהתקפתם הגדולה על משמר-העמק והובסו.
30	קטמון בירושלים נכבשה על-ידי כוחותינו.	5-4 — בפשיטה מוצלחת נהרס מטהו של חסן סלמה.
	מאי	6-5 — פעולת "נחשון" נמשכת; חולדה הערבית דיר מוחיין נכבשו.
1	התקפה על רמות-נפתלי נהדפה.	— שיירה ראשונה פרצה הדרך ירושלימה.
	יאזור וסלמה נכבשו, במסגרת מבצע "חמץ".	8 — עבד אל קאדר, המפקד הערבי של מחוז ירושלים, נהרג.
5-4	הלגיון הערבי התקיף את גוש-עציון.	— כיבוש הקסטל מחדש על-ידי הערבים.
4	פעולת "מטאטא" — טיהור השטח בין הכנרת לחולה.	9 — הקסטל נכבש מחדש על-ידי כוחותינו.
6	סג'רה הערבית נכבשה ע"י כוחותינו.	— להבות-הבשן בגליל וכפר-דרום בנגב הותקפו.
12-1	במסגרת מבצע "יפתח" — טיהור הגליל המזרחי: כיבוש עין-זיתון, ביריה, גורת טבריה.	10 — התקפת "האחים המוסלמים" על כפר-דרום נהדפה.
	התחילה המערכה לשחרור צפת.	11 — קולונייה ליד ירושלים נכבשה.
	ישובי הגליל (דן, דפנה, מעין ברוך, כפר-סולד ורמות-נפתלי) הותקפו.	— פשיטת כוחותינו לשדה-התעופה ליד עזה.
15-4	מבצע "ברק" — טיהור מרחב הדרום מרחובות עד דרומה לבאר-טוביה.	13 — התקפת-דמים על עובדי רפואה בדרך להר-הצופים ליד שייך ג'ראח, בה נרצחו עשרות רופאים, אחיות ועובדי-האוניברסיטה.
18-8	מבצע "מכבי". המשך הקרבות על הדרך לירושלים. נכבשה בית-מחסיר ונתפשו משלטי לטרון.	— גוש עציון הותקף.
10	התקפה שניה של "האחים המוסלמים" על כפר-דרום נהדפה.	16-13 — התקפת הדרוזים על רמת-יוחנן נכשלה.
11	צפת שוחררה.	15 — התחיל מבצע "הראל", כהמשך למבצע "נחשון".
	נציגי יפו ביקשו להיכנע.	— שתי שיירות-ענק הגיעו לירושלים.
12-11	"האחים המוסלמים" המצרים התקיפו את כפר-דרום. משטרת עירק-סואידן נמסרה על-ידי הבריטים ל"אחים המוסלמים" המצרים.	— מועצת הבטחון קראה לשביתת-נשק.
12	בית-שאן נכנעה.	18 — כוחותינו כבשו את טבריה, ההופכת לעיר עברית.
13	יפו נכנעה.	19 — מבצע "אברהם" — הוקמה ברור-חיל בדרך השיירות לנגב.
	גוש-עציון הותקף על-ידי כוחות מקומיים, וכוחות שריון של הלגיון ונפל.	20 — הדרך לירושלים נחסמה מחדש לאחר התקפה על שיירה יהודית ליד דיר איוב.
	כפר-סבא הערבית וביר-עדס נכבשו ע"י כוחותינו.	— התקפת כוחותינו על משטרת נבי-יושע בגליל העליון נכשלה; 22 לוחמים נפלו בקרב.
14	מבצע "קלשון" — תפיסת אזורי-מפתח בירושלים עם הפינוי הבריטי — המושבה הגרמנית, מחנה אלנבי, תחנת הרכבת וסביבותיה, מגרש הרוסים, המנזר "נוטר-דס" עד החומה; שייך ג'ראח ובית-החולים האיטלקי.	21 — משטרת אבו-גוש נכבשה.
15-14	מבצע "בן-עמי" להסרת המצור מישובי הגליל המערבי התחיל.	— שיירות לירושלים הותקפו ליד סריס.
22-14	התקפות הצבא העיראקי על גשר וכאוכב-אל-הווא נהדפו.	— קרבות בירושלים.
14	הוכרז על מדינת ישראל.	22 — ההגנה כבשה את חיפה, ההופכת לעיר עברית.
		— רמת-רחל הותקפה.
		— נכשלה התקפת כוחותינו על נבי סמואל באבידות כבדות.
		— מתחיל מבצע "ביכוס" באיזור ירושלים.
		23 — בלד א-שיך נכבשה ע"י כוחותינו.
		26-25 — נכבשה שייך ג'ראח בירושלים, אך פונחה בלחץ צבא בריטי.